

Ethiek
In Een
Complexe Wereld

HANDLEIDING VOOR DE LEERLING

Gefinancierd door
de Europese Unie

FACE2FACE

ETHIEK IN EEN COMPLEXE WERELD

HANDLEIDING VOOR DE LEERLING

EDUC8

© **EDUC8 (Educate to Build Resilience) Project, 2021**

<https://project-educ8.eu/>

<https://reduc8.eu/>

Ontwikkeling van het Document:

Universiteit Ljubljana, Faculteit Theologie

- Roman Globokar, gewoon hoogleraar
- Vojko Strahovnik, hoofddocent
- Mateja Centa, wetenschappelijk medewerker
- Matej Purger, wetenschappelijk medewerker

Beyond the Horizon ISSG

- Timucin Ibu

ISBN: 978-94-6444-910-5

Gebruiksrechten en toestemming:

Dit werk mag worden gereproduceerd, gedeeld of gebruikt in zijn geheel of gedeeltelijk, voor niet-commerciële doeleinden, zolang dit werk steeds vermeld wordt.

Van derden afkomstige inhoud: De auteurs zijn niet noodzakelijk eigenaar van elk onderdeel van de inhoud in dit werk. Als zodanig garanderen zij niet dat het gebruik van enig onderdeel of deel van het werk dat in het bezit is van derden geen inbreuk zal maken op de rechten van die derden. Indien u een onderdeel van het werk wenst te gebruiken, is het uw verantwoordelijkheid om te bepalen of toestemming voor gebruik nodig is en om toestemming te verkrijgen van de eigenaar van het auteursrecht.

Fotorechten: De foto's en Figuren die in het werk zijn gebruikt, zijn beschikbaar gesteld met een Creative Commons CC0 licentie. CC0 is een licentie waarbij de gebruikers/makers hebben besloten om afstand te doen van de auteursrechten en naburige rechten op hun werken, voor zover de wet dit toestaat.

Contact: Beyond the Horizon ISSG vzw (project coördinator), info@behorizon.org

Disclaimer: Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie.

De ontwikkelde producten in het kader van het EDUC8-project geven uitsluitend de mening van de auteur(s) weer, de Europese Commissie kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik van de inhoud.

INHOUD

06

INLEIDING

EDUC8 OM WEERSTAND OP TE BOUWEN

09

MODULE 1

DE ONTMOETING MET DE ANDER: OMGAAN MET DIVERSITEIT

30

MODULE 2

DE ONTMOETING MET SACRALE/HEILIGE TEKSTEN: GEWELDDADIGE TEKSTEN

56

MODULE 3

DE ONTMOETING MET DE LEEFOMGEVING: SOCIALE EN ECOLOGISCHE
VRAAGSTUKKEN

79

MODULE 4

WANNEER DE ONTMOETING EEN CONFLICT WORDT:
RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

INLEIDING

INLEIDING

WEGWIJZER

Terrorisme, oorlog, armoede, natuurrampen, geweld, wreedheid tegen dieren, vernietiging van het milieu - het lijkt niet goed te gaan met de wereld. Jongeren groeien vandaag op in een complexe wereld waarin religie maar al te vaak wordt misbruikt om geweld goed te keuren. Vaak worden religie en geweld immers met elkaar verbonden. Hoe kunnen we jongeren verder doen kijken dan zulke vormen van radicalisering en polarisering?

Hoe werkt het boek?

Dit handboek vanuit het perspectief van de niet-confessionele ethiek is ingedeeld in vier hoofdstukken, ook wel deep modules genoemd. Concreet gaat het over de volgende vier onderwerpen:

1. De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit
2. De ontmoeting met sacrale/heilige teksten: gewelddadige teksten
3. De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken
4. Wanneer de ontmoeting een conflict wordt: rechtvaardige oorlog en rechtvaardige vrede

Afbeelding 1
Video Clip

In de eerste module over de ontmoeting met de ander wordt onderzocht wat het betekent om een “ander” te zijn en met welke moeilijkheden die “anderen” te kampen hebben. Hier kom je meer te weten over de status van vluchtelingen en staatlozen. Welke gepaste, rechtvaardige en welwillende houding dienen wij tegenover hen te hebben? Vormen zij een gevaar voor ons? Is hun huidige situatie uniek, of hebben we iets te leren uit de geschiedenis?

De tweede verdiepingsmodule gaat over de ontmoeting met en het begrip van geweld. Geweld komt in vele vormen voor, en sommige vormen zijn gemakkelijker te herkennen dan andere. Er zijn ook verschillende bronnen van geweld. Soms zijn wij als individu of als gemeenschap dader van geweld. In de module onderzoek je de rol van morele emoties zoals schuld en schaamte in relatie tot geweld.

De derde module richt zich op fundamentele ethische visies op de bescherming van onze natuurlijke leeromgeving en onze verhouding daartoe. Wat is de waarde van de natuur? Waarom moeten we die beschermen? Speciale aandacht gaat uit naar onze relaties met dieren en hun ethische status.

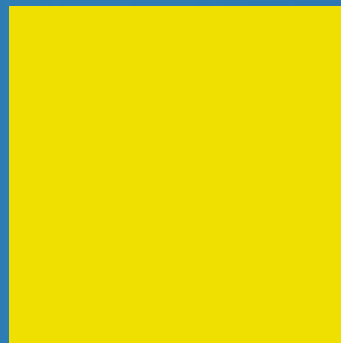
De vierde module richt zich op de oorzaken van conflicten die kunnen leiden tot geweld en oorlog. We presenteren een theorie van rechtvaardige oorlog, die het gebruik van militaire middelen onder bepaalde voorwaarden steunt om voor mensen meer vreedzame en rechtvaardige omstandigheden te creëren. Om wereldvrede tot stand te brengen is het immers van cruciaal belang om voor wereldwijde rechtvaardigheid te zorgen, waardoor alle mensen, ongeacht hun afkomst en geloof, in waardigheid kunnen leven. Het project van een mondiale ethiek wordt uitgelegd, dat als basis kan dienen voor een vreedzaam samenleven van verschillende naties, religies en culturen.

Hoe ga je aan de slag?

Telkens krijg je eerst een beeldfragment te zien. In dit beeldfragment zie je steeds enkele vrienden die verschillende avonturen meemaken. Doorheen het beeldfragment worden ook enkele quizvragen gesteld. Na het bekijken van dit beeldfragment en het oplossen van de quizvragen, ga je aan de slag met de oefeningen in dit handboek.

Veel succes!

1

ONTMOETING MET DE ANDER:
OMGAAN MET DIVERSITEIT

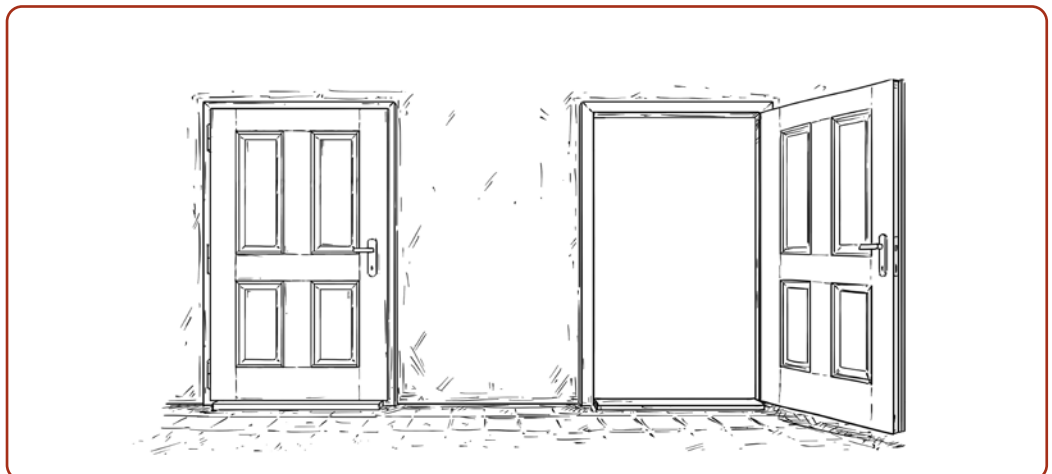
OMGAAN MET DIVERSITEIT

1.1 INLEIDING

In dit lesmateriaal maak je eerst kennis met **de begrippen mondiale ethiek, mondiale rechtvaardigheid en kosmopolitisme**. De mensheid staat voor verschillende uitdagingen, zoals klimaatverandering, die we niet kunnen oplossen zonder dat iedereen samenwerkt aan verandering in de richting van een schoner milieu. Het tweede deel van deze les gaat in op de kwestie **burgerschap en de bescherming van rechten die een (nationale) staat biedt**. Hier wordt het begrip **statusrecht** geïntroduceerd, evenals de begrippen staatloze, ontheemde, vluchteling en asiel. Ten slotte bespreken we de onderwerpen **immigratie en gastvrijheid** en dan in het bijzonder wat het betekent om “anderen te ontmoeten”. In andere woorden, anderen die anders zijn dan wij, maar toch gelijke rechten en status hebben.

Afbeelding 1.1
Vluchtelingenmeisje
Bron: © Ahmed akacha/
Pexels.com

Afbeelding 1.2
Deur en keuzes
Bron: © Zdenek Sasek /
Adobe Stock

Vragen over de geanimeerde video

Hier zijn de vragen die in de geanimeerde video werden gesteld. Je kunt nog eens nadenken over de antwoorden die je hebt gekozen en vooral over de vraag waarom je ze hebt gekozen. Sommige vragen zijn ook relevant voor de inhoud en opdrachten hieronder.

VRAGENRONDE 1

 Vraag 1: Was het correct om het gezin aan te houden bij de immigratiecontrole en waarom? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Ja, dat was het juiste om te doen, aangezien het gezin niet over de juiste documenten beschikte om binnen te komen.
- Ja, dat was de juiste handelwijze, aangezien het belangrijk is precies te weten wie een ander land binnenkomt.
- Ja, dat was het juiste om te doen, aangezien het gezin niet het recht had het land binnen te komen.
- Nee, want er was geen manier voor de familie om hun paspoorten te vernieuwen of om nieuwe te verkrijgen.
- Nee, want het gezin had hulp en bescherming nodig.
- Ik weet het niet.

 Vraag 2: Waarom zijn paspoorten belangrijk? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Omdat we ons er mee kunnen identificeren.
- Omdat we er veilig mee naar andere landen kunnen reizen en daar dan kunnen verblijven.
- Omdat we er ons staatsburgerschap mee kunnen bewijzen.
- Omdat we er ons eigen land weer mee in kunnen.
- Ik weet het niet.

VRAGENRONDE 2

 Vraag 3: Vind je het eerlijk om een onderscheid te maken tussen inwoner en niet-inwoners?

- Ja.
- Nee.

 Vraag 4: Ben je het ermee eens dat iedereen vrij moet kunnen reizen, verhuizen of wonen waar de persoon wil?

- Ja.
- Nee.

VRAGENRONDE 3

 Vraag 5: Waarom is de opvang en bescherming van vluchtelingen belangrijk? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Omdat hun staat hen niet beschermt of hen zelfs vervolgt of mishandelt.
- Omdat ze vanwege hun eigen veiligheid vaak niet in hun thuisland kunnen blijven.
- Omdat er in hun landen vaak geen fatsoenlijke levensomstandigheden zijn (bijv. ernstig gebrek aan voedsel, honger, klimaatverandering en ernstige droogte, enz.)
- Omdat we arbeidskrachten nodig hebben, moeten we deze mensen in ons land toelaten.
- Ik weet het niet.

 Vraag 6: Sommige personen zijn staatloos. Wat zou de juiste handelwijze zijn met betrekking tot hun status?

- Accepteer ze in andere staten en geef ze staatsburgerschap.
- Een universeel en doeltreffend internationaal systeem aanvaarden voor de bescherming van de rechten van staatlozen.
- Probeer de oorzaken weg te nemen die hen staatloos maakten.
- Niets, zeker niet als men vrijwillig afstand heeft gedaan van het staatsburgerschap.
- Ik weet het niet.

1.2 MONDIALE ETHIEK, MONDIALE RECHTVAARDIGHEID EN KOSMOPOLITISCHE ETHIEK

Mondiale ethiek is een manier om ethische uitdagingen en vraagstukken vanuit het perspectief van de wereld of de mensheid als geheel te benaderen. Denk bijvoorbeeld aan uitdagingen en vraagstukken zoals klimaatverandering en vervuiling, mensenrechten, buitenlandse hulp en hulp aan de armen, eerlijke handel en rechten van werknemers, bescherming van vluchtelingen, ontwikkeling en regulering van het gebruik van nieuwe technologieën. De reden dat deze benadering wordt toegepast is de globalisering, wat betekent dat de wereld steeds meer met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk wordt.

Afbeelding 1.3
Wereldbol in onze
handen
Bron: © Valentin
Antonucci / Pexels.com

Mondiale rechtvaardigheid is een aspect van de mondiale ethiek dat gericht is op rechtvaardigheid op wereldschaal. Het onderzoekt de rol van internationale en wereldwijde instellingen, bijvoorbeeld de Verenigde Naties of het systeem van de mensenrechten. Ook wordt geprobeerd om universele rechtvaardigheidsnormen te formuleren die voor alle personen en staten gelden.

Mondiale rechtvaardigheid heeft in de eerste plaats betrekking op twee domeinen. Het **politieke en institutionele** domein betreft bijvoorbeeld de kwestie van het (mondiale) bestuur en de bescherming van de fundamentele mensenrechten. Het **economische en culturele domein** richt zich op kwesties als armoede en ongelijkheid, verdeling en exploitatie van onder meer natuurlijke hulpbronnen. Beide domeinen verdedigen een rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten over de hele wereld.

Afbeelding 1.4
Onderlinge
afhankelijkheid
Bron: © ArtHouse Studio /
Pexels.com

Kosmopolitisme is één manier om met de hierboven vermelde uitdagingen om te gaan. Het is gebaseerd op het idee dat **wij allen burgers van de wereld zijn** (in tegenstelling tot die van één bepaalde nationale staat) en dus leden van één gemeenschap. Ethisch kosmopolitisme is de opvatting dat wij op het mondiale niveau verplichtingen en verantwoordelijkheden hebben tegenover anderen. **Politiek kosmopolitisme** pleit voor het idee van een soort concrete wereldpolitiek, een wereldregering, en een bijbehorend wereldburgerschap. Cultureel **kosmopolitisme is een opvatting** dat wij verschillende culturen moeten waarderen en beschermen.

Opdracht 1

Maak de onderstaande opdrachten en schrijf je antwoorden op.

 Schrijf in de linkerkolom vijf problemen of uitdagingen waarmee de mensheid als geheel in deze tijd wordt geconfronteerd op. Denk vervolgens na over hun relatieve belang en rangschik ze op belangrijkheid in de rechterkolom.

Hoe zou je rechtvaardigheid aan iemand anders uitleggen? Aan welke voorwaarden zou een rechtvaardige wereld moeten voldoen?

Wat zou er anders zijn in de wereld als we allemaal werden beschouwd als burgers van de hele wereld?

1.3 MENSENRECHTEN, STATUSRECHT, STAATLOZEN EN VLUCHTELINGEN

Mensenrechten zijn de rechten van individuen en groepen die hun toekomen enkel omdat zij mens zijn, en zijn gebaseerd op de waardigheid en de waarde van ieder mens. Zij vormen de grondslag van een rechtvaardige en vreedzame samenleving.

“Mensenrechten zijn rechten die wij hebben enkel en alleen omdat wij als mensen bestaan - zij worden door geen enkele staat verleend. Deze universele rechten behoren aan ons allen, ongeacht nationaliteit, geslacht, nationale of etnische afkomst, huidskleur, godsdienst, taal of enige andere status. Ze variëren van het meest fundamentele - het recht op leven - tot de rechten die het leven de moeite waard maken, zoals het recht op voedsel, onderwijs, werk, gezondheid en vrijheid.” (OHCHR 2021)

Mensenrechten zijn:

- **universeel:** zij behoren toe aan elke persoon, wat betekent dat allen er in gelijke mate recht op hebben
- **onvervreemdbaar:** zij behoren inherent toe aan elke persoon en mogen niemand worden ontnomen; zij kunnen alleen worden beperkt in specifieke omstandigheden, voor een beperkte tijd, en in overeenstemming met een strikte eerlijke rechtsgang
- **Ondeelbaar en onderling afhankelijk:** de mensenrechten vormen een geheel (economische, sociale, politieke en culturele rechten) en zijn van elkaar afhankelijk, hetgeen betekent dat men niet ten volle een bepaald recht kan genieten zonder dat ook andere rechten worden gewaarborgd. De schending van een bepaald recht heeft gewoonlijk negatieve gevolgen voor andere rechten.
- **gelijk en niet-discriminerend:** alle mensen zijn gelijk in waardigheid en rechten (OHCHR 2021).

Waardigheid is de fundamentele, intrinsieke waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Waardigheid wordt vaak beschouwd als de basis voor de basis- en mensenrechten van elk individu. De waardigheid van ieder individu beschermt hem/haar tegen vormen van ongepaste behandeling die de waardigheid zouden aantasten (bijv. vernederende behandeling, marteling, enz.) of mensenwaardige situaties waarin een persoon zich zou kunnen bevinden (bijv. extreme armoede, slavernij, enz.).

Afbeelding 1.5
Grondrechten van de mens
Bron: © STOATPHOTO /
Adobe Stock

Statusrechtvaardigheid is het recht dat een individu in staat stelt zijn of haar recht erkend te krijgen. Het wordt daarom omschreven als **“het recht om rechten te hebben”**. Het maakt andere rechten mogelijk. Het recht om rechten te hebben is een mensenrecht dat kan worden verdedigd binnen de beginselen van mondiale en kosmopolitische rechtvaardigheid.

Afbeelding 1.6
Status is belangrijk
Bron: © RODNAE
Productions / Pexels.com

Staatlozen zijn die personen die “door geen enkele staat als onderdaan worden erkend volgens de werking van zijn wetgeving” (VN 1954). Dit betekent dat een staatloze iemand is die van geen enkel land de nationaliteit heeft. Als zodanig zijn zij bijzonder kwetsbaar.

De belangrijkste **oorzaken** van staatloosheid zijn: wetten die bepalen onder welke omstandigheden iemand de nationaliteit verkrijgt of kan laten intrekken, migratie naar een staat die het doorgeven van de nationaliteit via familiebanden niet toestaat, het ontstaan van nieuwe staten en veranderingen met betrekking tot grenzen en het verlies of het ontnemen van de nationaliteit (UNHCR 2021).

Afbeelding 1.7
Toegang geweigerd
Bron: © nalidsa /
Adobe Stock

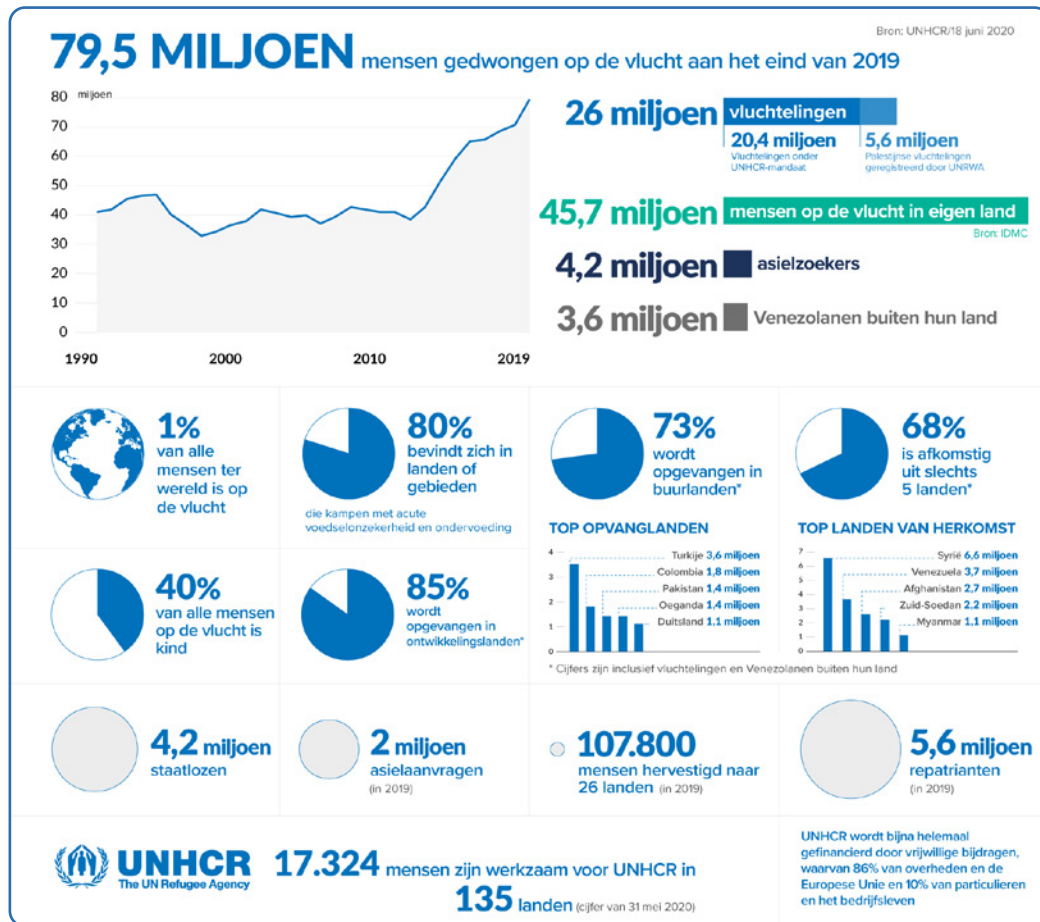

Ontheemden of onder dwang ontheemde personen zijn personen die onvrijwillig of onder dwang zijn weggevoerd van hun huis of hun geboortestreek. Volgens de VN waren er in 2020 over heel de wereld ongeveer **80 miljoen** onder dwang ontheemde personen, waarvan naar schatting 30-34 miljoen minderjarige. Van alle gedwongen ontheemden waren er 26 miljoen vluchtelingen en 45,7 miljoen in eigen land ontheemde personen (UNHCR 2020).

Vluchtelingen zijn ontheemden die gedwongen zijn landsgrenzen te overschrijden en die niet veilig naar huis kunnen terugkeren. Zij hebben het recht om asiel aan te vragen. Het VN-Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen van 1951 bepaalt dat een vluchteling een persoon is, die “uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en ten gevolge van bovenbedoelde gebeurtenissen verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren” (VN 1951)

Binnenlands ontheemden zijn “personen of groepen van personen die gedwongen zijn hun thuis of gewoonlijke verblijfplaats te verlaten of ontvluchten, in het bijzonder als gevolg van of ter voorkoming van de effecten van gewapend conflict, situaties van veralgemeend geweld, mensenrechtenschendingen, natuurrampen of rampen veroorzaakt door de mens, en die geen internationaal erkende grens hebben overgestoken.” (VN, 2004)

Afbeelding 1.8
 Statistieken over
 ontheemden, 2020
 Bron: © UNHCR/
 Younghee Lee

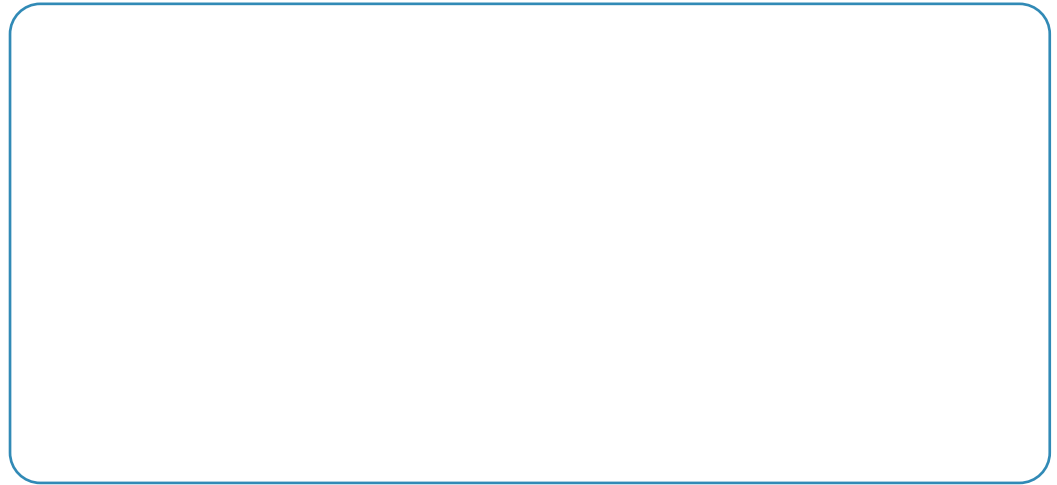

Opdracht 2

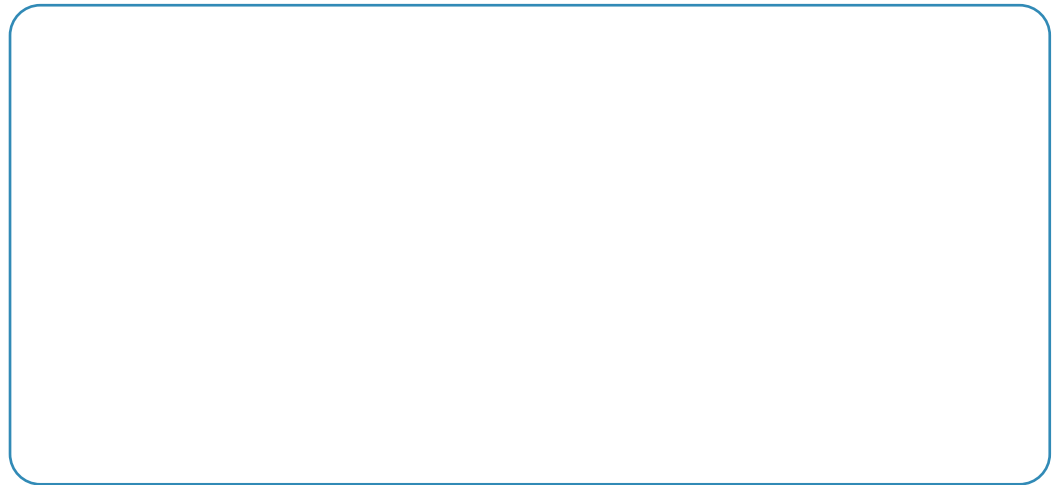
Maak de onderstaande opdracht en schrijf je antwoorden op.

? Ben jij in het bezit van een paspoort? In hoeveel en welke landen ben je geweest? Heb je toen je paspoort moeten gebruiken?

? Alle mensen zijn gelijk in waardigheid en mensenrechten. Waarom en hoe is dit belangrijk voor vluchtelingen en staatlozen?

? Wat zijn jouw eerste gedachten of associaties bij het woord "vluchteling"? Wat zijn jouw gevoelens die hiermee gepaard gaan? Gebruik de ruimte hieronder om deze gevoelens weer te geven. Je mag dit doen op een manier die jij fijn vindt.

1.4. IMMIGRATIE EN GASTVRIJHEID

De kwestie van de **gastvrijheid** gaat om de vraag of er **grenzen** zijn aan de vrijheid van staten om hun grenzen volledig te kunnen afsluiten. Dit is een kwestie van mondiale ethiek en mondiale rechtvaardigheid. Moeten vluchtelingen worden toegelaten tot een bepaalde staat? Waarom? Wie moet nog meer worden verwelkomd en aanvaard? Wat met staatlozen zoals het gezin in de video?

Afbeelding 1.8
Armeense vluchtelingen
in Bakoe, 1918
© IWM Q 24947,
<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205213374>

De rol, functie of waarde van een (in dit geval nationale) groep en lidmaatschap daarvan is dat het een effectieve **bescherming van de rechten van een individu biedt**. Een staat geeft je bijvoorbeeld een paspoort waarmee je kunt reizen en naar huis kunt terugkeren. Een **visum** dat door een staat wordt afgegeven, geeft je het recht die staat te bezoeken en er te verblijven. Staatlozen hebben vaak geen mogelijkheid om een paspoort of een visum te verkrijgen. Daarom zijn staatlozen bijzonder kwetsbaar.

Afbeelding 1.9
Duitse gevangenen
in een Frans
gevangenenkamp
tijdens de laatste
deel van de Eerste
Wereldoorlog
Bron: National Archives
at College Park, Publiek
domein, via Wikimedia
Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:German_prisoners_in_a_French_prison_camp_French_Pictorial_Service_-_NARA_-_533724.gif

Fridtjof Nansen, een voormalig poolreiziger, Hoge Commissaris van de Volkenbond voor vluchtelingen en een latere Nobelprijswinnaar (1922), heeft na de Eerste Wereldoorlog het zogenaamde Nansen-paspoortstelsel ingesteld.

Afbeelding 1.10
Voorbeeld van het
Nansen paspoort
Source: © Wikimedia
Commons: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NansenJohansen.jpg>

Het Nansen-paspoort was een erkend reisdocument dat aanvankelijk door de Volkenbond werd uitgegeven voor vluchtelingen en staatlozen die geen reisdocumenten konden verkrijgen van een nationale staat of autoriteit. Dergelijke paspoorten stelden deze personen in staat toch te reizen.

Afbeelding 1.12
Voorbeeld van het
Nansen paspoort
Bron: © UNHCR

Voor meer informatie over de Nansen paspoorten en staatloosheid, kun je een uitstekende online interactieve kaart of tentoonstelling van de EVZ Foundation bezoeken.¹

¹U kunt de volgende link gebruiken: https://www.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?a_pid=84ce78_74a06a_4c2897bd48561bf43a7d

Opdracht 3

Maak de onderstaande opdracht en schrijf je antwoorden op.

? Denk aan een moment in je leven waarop iemand gastvrij was tegenover jou. Hoe zou je gastvrijheid omschrijven?

? Voor wie moeten we gastvrij zijn?

? Als een persoon anders of vreemd is, wat maakt hem of haar dan anders? Hoe kunnen deze verschillen relevant zijn voor zijn of haar rechten?

1.5 WOORDENLIJST

Asiel: de bescherming die door een staat wordt verleend aan iemand die zijn land van herkomst heeft verlaten als vluchteling, meestal een politieke vluchteling. Iedereen heeft het recht om asiel te vragen en te krijgen tegen vervolging in andere landen. Een persoon die asiel aanvraagt, wordt een “asielzoeker” genoemd. Elk jaar vragen ongeveer een miljoen mensen over de hele wereld asiel aan.

Burgerschap: de relatie tussen een individu en een staat. Een burger heeft bepaalde rechten en vrijheden en heeft recht op bescherming door de staat, maar heeft op zijn beurt ook verantwoordelijkheden. Het kan worden verkregen door geboorte binnen het grondgebied van een staat, door afstamming, door huwelijk en door naturalisatie.

Gastvrijheid: in de ruimere zin van het woord is gastvrijheid sociaal gebaar van welkom, vriendelijkheid en vrijgevigheid. In de engere zin van het woord, zoals gebruikt in debatten over immigratie en vluchtelingen, wordt het beschouwd als een aspect van rechtvaardigheid. Het recht op gastvrijheid houdt verband met het recht op lidmaatschap.

Kosmopolitisme: een opvatting die stelt dat alle mensen - onafhankelijk van hun staatsburgerschap of nationale staat - evenveel respect en aandacht moeten krijgen. Ethisch kosmopolitisme is de opvatting dat wij in een globale wereld aanzienlijke plichten, verplichtingen en verantwoordelijkheden hebben tegenover anderen, aangezien wij allen deel uitmaken van één globale gemeenschap.

Mensenrechten: basisrechten die elk menselijk individu (of een groep individuen) toekomen, enkel op grond van het feit dat zij mens zijn, ongeacht hun leeftijd, verblijfplaats, taal, godsdienst, etnische afkomst of enige andere status. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) werd in 1948 aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

Afbeelding 1.13
Reizen met een paspoort
Bron: © Tima
Miroshnichenko /
Pexels.com

Mondiale Ethiek (ook wel planetaire ethiek): een opvatting die de globalisering en wederzijdse afhankelijkheid van de mensheid als geheel erkent, inclusief het feit dat de ernstigste uitdagingen en inclusief de morele uitdagingen waarmee we vandaag de dag geconfronteerd worden (economisch, sociaal-cultureel, technologisch, geostrategisch, informatief, ecologisch enz.).

Mondiale Rechtvaardigheid: een benadering in de mondiale ethiek die zich richt op rechtvaardigheid op wereldschaal en voor universele normen van rechtvaardigheid, bijvoorbeeld mensenrechten of een beginsel dat een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten over de wereld voorschrijft.

Afbeelding 1.14
Wereldbol
Bron: © Wesley Carvalho
Pexels.com

Ontheemde: een persoon die gedwongen is zijn/haar huis voor langere tijd te verlaten, bijvoorbeeld als gevolg van oorlog, onwettige vervolging of een natuurramp zoals een aardbeving, overstroming, of iets dergelijks. Als een dergelijke persoon de grens van zijn land oversteekt, wordt deze persoon als vluchteling beschouwd.

Paspoort: een formeel reisdocument, gewoonlijk door een nationale regering aan haar burgers afgegeven, dat de drager tijdens het reizen identificeert als burger of onderdaan met recht op bescherming in het buitenland en recht op terugkeer naar het thuisland.

Afbeelding 1.15
Glimlach
Bron: © Windo Nugroho /
Pexels.com

Staatloze: een persoon die volgens de wetten van geen enkel land als burger of onderdaan wordt beschouwd. In andere woorden betekent dit dat de persoon van geen enkel land de nationaliteit heeft en daardoor de bescherming van een land of staat mist.

Visum: een door een staat of gebied aan een vreemd persoon verleende machtiging om dat gebied binnen te komen, daar te verblijven of dat gebied te verlaten. Gewoonlijk wordt een visum in het paspoort van de betrokkene genoteerd.

Afbeelding 1.16
Vluchtelingenkamp
Bron: © hikrcn /
Adobe Stock

Vluchteling: volgens de definitie van de VN zijn vluchtelingen personen die zich buiten het land bevinden waarvan zij de nationaliteit bezitten of waar zij hun reguliere verblijfplaats hebben, maar daar niet naar toe kunnen terugkeren als gevolg van ernstige en willekeurige bedreigingen van het leven, de fysieke integriteit of de vrijheid die voortvloeien uit algemeen geweld of gebeurtenissen die de openbare orde ernstig verstoren.

Waardigheid: fundamentele en bijzondere, onvervreembare waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Dit wordt vaak beschouwd als de grondslag voor de fundamentele aanspraken en mensenrechten van elk individu.

1.6 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

1. BINNEN LUCHTHAVEN LOBBY.

Een groep tieners met hun koffers/bagage staat bij elkaar onder het bord waarop staat "EU paspoorten/ EU burgers". Er is ook een ander bord waarop staat: "Alle andere paspoorten". De rij wachtenden onder het tweede bord is veel langer.

Lindsay: Ik ben zo blij dat deze uitwisseling voorbij is en we bijna weer thuis zijn.

David: Ik zou het niet erg vinden om wat langer te blijven hoor... als we elke dag naar het strand mogen gaan. En Pieter-Jan was een fantastische kamergenoot... Hij is wel een nog grotere slaapkop dan ik.

Pieter-Jan: Hé, ik ben helemaal geen slaapkop. We zijn op de meeste avonden gewoon vrij laat gaan slapen.

Sarah: Ik miste mijn familie meer dan ik had verwacht.

Leraar (tegen de tieners): Hé allemaal, wel even opletten... Pak jullie paspoorten en hou ze bij de hand. We staan bijna vooraan in de rij.

Sarah: Hier is die van mij. Hij is wel een beetje versleten. Niet echt door veel te reizen, maar gewoon door heen en weer te bewegen in een la. Eigenlijk gebruik ik hem bijna nooit, omdat je zonder paspoort ook naar zoveel plaatsen en landen kunt gaan.

Lindsay: Die van mij ziet er nog als nieuw uit. Mijn moeder bewaart onze paspoorten altijd netjes in een speciale doos.

De groep begeeft zich naar de paspoortcontrole. Zij zien in een andere rij een gezin dat door immigratiebeambten uit de rij wordt gehaald. Zij horen een van de ambtenaren zeggen:

Immigratiebeambte: "Het spijt me, maar ik moet u en uw gezin de toegang tot het land ontzeggen. Uw paspoorten zijn niet meer geldig. De staat die ze heeft uitgevaardigd komt niet meer voor in onze lijst van erkende paspoorten. Volgens ons bestaat de Derde Republiek van Madagascar niet meer..."

De groep studenten gaat nu naar de andere kant van de controlepost, nog steeds een beetje overstuurd door wat ze zojuist hebben gezien.

2. BINNEN LUCHTHAVEN LOBBY: ANDERE KANT CONTROLEPOST.

Sarah: Nou, dat was raar om mee te maken. Dat gezin mag het land niet in.

David: Ja. Ik weet niet hoe ze dachten zonder paspoort te worden toegelaten! Wat dachten ze wel niet. Waarom gaan ze niet gewoon naar huis en blijven daar of gaan ze nieuwe paspoorten halen?

Lindsay: Maar... hoorde je niet dat ze misschien geen thuis hebben. Misschien zijn ze wel staatloos.

Pieter-Jan: Doe niet zo gek. Iedereen komt toch ergens vandaan. Dat is toch duidelijk. Je moet op bijna elk belangrijk formulier of document je nationaliteit of land van verblijf vermelden.

Lindsay: Nee, zo eenvoudig is het toch niet. Er zijn over de hele wereld veel mensen staatloos. Ik weet van Friedrich Nietzsche, de filosoof waar we het vorige week over hadden, dat hij staatloos was, omdat hij zijn Pruisisch staatsburgerschap had opgegeven. En zo zijn er nog vele anderen, maar dan meestal niet uit eigen beweging.

Pieter-Jan: Tja, als je in eenzaamheid en als een vreemde vogel wilt leven, dan is dat je eigen probleem. Maar als je dan naar het buitenland wilt reizen, dan denk je toch eerst aan een paspoort.

De leraar ziet dat de leerlingen hevig aan het discussiëren zijn, maar hij moet hen even alleen laten en zegt: "Hey Hey... kalmeer eens een beetje. Blijf hier op mij wachten. Ik moet de dienstregeling van de bus bekijken en onze tickets kopen. Blijf hier bij de bagage en ga nergens heen! Ja, ik heb het in het bijzonder tegen jou, Pieter-Jan."

3. BINNEN LUCHTHAVEN LOBBY.

De scène verandert een beetje; er wordt wat meer ingezoomd op de leerlingen. We zien de leerlingen verder discussiëren.

Lindsay (zet het gesprek voort): Ik denk dat het verkeerd is dat ze die familie zo behandelden. Die familie viel helemaal niemand lastig.

Pieter-Jan: Dat kan misschien wel zo zijn. Maar ik denk niet dat het eerlijk is als ze hen zomaar het land zouden binnenlaten.

David: Ik ben gewoon blij dat we niet in de lange rij hoefden te staan en dus ook niet lang hoefden te wachten, omdat we als EU-burgers voorrang hebben.

Sarah: Ik vind dit heel erg oneerlijk. Het is niet de schuld van die mensen dat ze buiten de EU geboren zijn. Dat is toch gewoon puur toeval. En het is ook niet zo dat Europa van ons is; we hebben er geen recht op. En waarom bestaan er eigenlijk grenzen?

Pieter-Jan: Nou, anders zou iedereen gewoon hierheen komen. Het zou net een invasie zijn. Het land zou overbevolkt geraken en niemand zou hier meer willen blijven. Het is gewoon verstandig dat alleen staatsburgers recht hebben op toegang en verblijf.

Lindsay: We zijn net in Marokko geweest. We mochten naar binnen en de mensen daar waren erg gastvrij.

Pieter-Jan: Daar gaat het niet om. We hadden gereserveerd bij een hotel en hadden onze paspoorten. We waren ook niet van plan om daar te blijven.

Sarah: Maar wat als iemand geen thuis meer heeft?

David: Ja, dat is hun eigen probleem. Vorige maand hebben mijn vader en ik meegedaan aan een demonstratie. Het is toch duidelijk dat we buitenlanders buiten de deur moeten houden, want er is voor onszelf niet eens voldoende werk. Mijn vader is nu al meer dan een jaar werkloos. We riepen tijdens het demonstreren: "Bouw een muur, hoog en duur!" Ik vond het tof om bij die groep demonstranten te horen, het leek dat iedereen begreep hoe ik denk.

Lindsay wordt heel erg verdrietig. Ze duwt haar koffer weg van de groep, gaat erop zitten en begint te huilen.

David: Wat is er aan de hand, Lindsay?

Lindsay: Laat me alsjeblieft gewoon met rust.

David: Wat? Wat heb ik nu weer gedaan?

Sarah: Jullie! Jullie twee. Stop nu met die onzin! Weten jullie niet dat moeder van Lindsay tijdens de Balkanoorlogen gevlucht is.

De meeste van haar familieleden zijn omgekomen toen haar huis werd platgebrand.

Ze was toen nog maar net 18 en ze moest grenzen van verschillende landen oversteken om eindelijk een veilige plek te vinden waar ze mocht blijven. Ze had geen paspoort of ander bewijs van haar identiteit.

Pieter-Jan: Dat heb ik echt nooit geweten.

Sarah: Het maakt helemaal niets uit. Hou gewoon op met je stomme propaganda en te praten over wat wel of niet het recht van iemand is. Je kent niet de achtergrond van elke persoon. Het is makkelijk om te zeggen, "Haal een paspoort" of "Ga naar huis". Ik zou wel eens willen weten wat jullie zouden denken en hoe jullie je zouden voelen als je geen thuis had en ook geen manier om aan een paspoort te komen.

David: Het spijt me. Ik wilde Lindsay niet kwetsen. Dat is dus de reden dat ze vertelt dat haar moeder hun paspoorten in een speciale doos bewaart.

Sarah: En het is niet alleen haar moeder. Veel mensen zijn staatloos en niet door hun eigen keuze. Niet bij een staat behoren en geen erkende identiteit hebben betekent niet direct geen rechten hebben. Zulke mensen zijn vaak het slachtoffer van misdaden en ander onrecht. Het betekent dus veel meer dan geen grenzen over kunnen steken.

David: Het spijt me echt heel erg. Ik denk dat ik fout zat.

Pieter-Jan: Ja, dat vind ik ook jammer. Uiteindelijk zijn we allemaal mensen en vormen we samen één mensheid. Het verschil tussen ons en "Alle andere paspoorten" [VERWIJZEND NAAR HET BORDJE BOVEN DE CONTROLEPOST] is eigenlijk willekeurig.

David: Ik wil Lindsay mijn excuses aanbieden voor wat ik heb gezegd en hoe ik erover dacht.

Pieter-Jan: Ik ook. Laten we naar haar toe gaan.

1.7 REFERENTIES

VN. 1948. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Beschikbaar op: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/dut.pdf

VN. 1951. Verdrag betreffende de status van vluchtelingen. <https://www.cmo.nl/nothingaboutus/pdf/vlucht.pdf>

VN. 1954. Verdrag betreffende de status van vluchtelingen. https://www.cgvs.be/sites/default/files/content/download/files/verdrag_van_geneve.pdf

VN. 2004. United Nations Guiding Principles on Internal Displacement. <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>

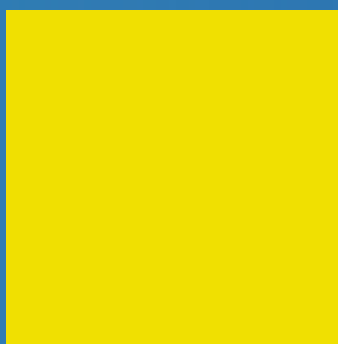
UNHCR. 2020. Global Trends. Forced Displacement in 2019. Beschikbaar op: <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>

UNHCR. 2021. Ending Statelessness. <https://www.unhcr.org/ending-statelessness.html>

OHCHR. 2021. What are human rights? Beschikbaar op: <https://www.ohchr.org/en/issues/pages/whatarehumanrights.aspx>

Afbeeldingen: Adobe Stock, Wikimedia Commons, Pexels.com, UNHCR, IWM

2

ONTMOETING MET TEKSTEN:
GEWELDDADIGE TEKSTEN

MODULE TWEE

TEKSTEN VAN GEWELD

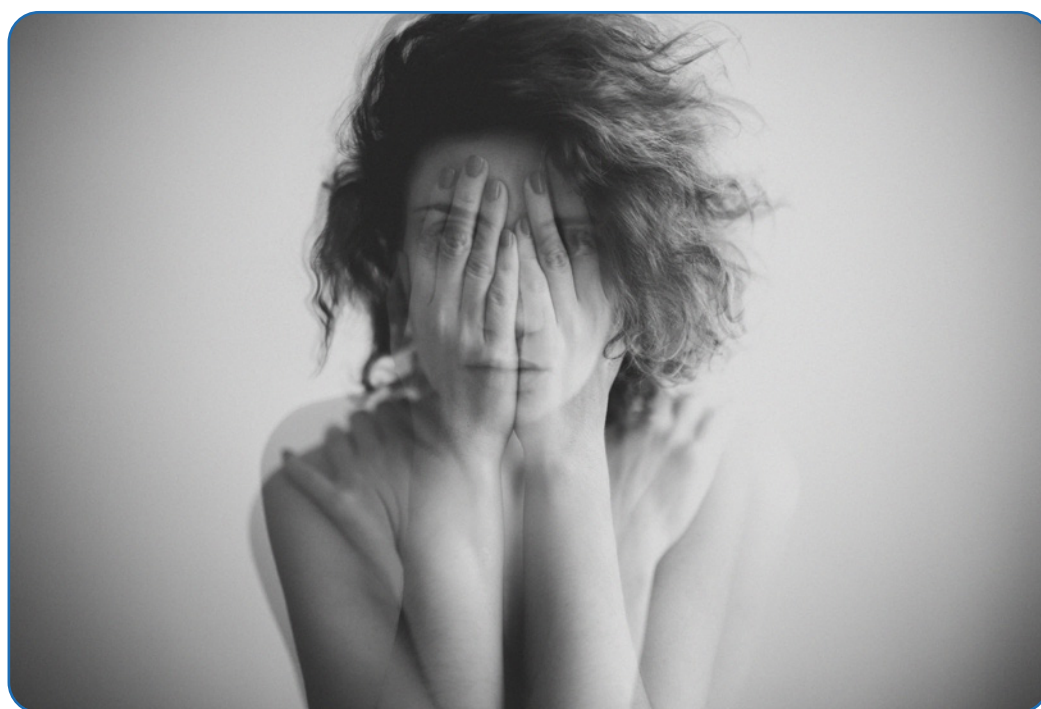
Deze les maakt deel uit van de educatieve lessenreeks Face2Face en richt zich op onze ontmoetingen met en ons begrip van geweld. Geweld komt in vele vormen voor en sommige zijn gemakkelijker te herkennen dan andere. Geweld heeft ook verschillende oorzaken of bronnen. In deze les wordt dit onderwerp gepresenteerd door de lens van de ethiek. Het bespreekt in het bijzonder de morele emoties en houdingen die onze manier van handelen wezenlijk beïnvloeden.

Afbeelding 2.1
Video Clip

2.1. SCENARIO

Op de volgende pagina vind je het scenario van de video die bij deze les hoort. Dit verhaal gaat over emoties of gevoelens van schaamte, schuld entrots en over de rol die zij in ons leven spelen. Gevoelens en emoties beïnvloeden vaak zowel ons handelen als de manier waarop we de wereld om ons heen waarnemen.

Afbeelding 2.2
(On)bedekt
Bron: © vika_hova /
Adobe Stock

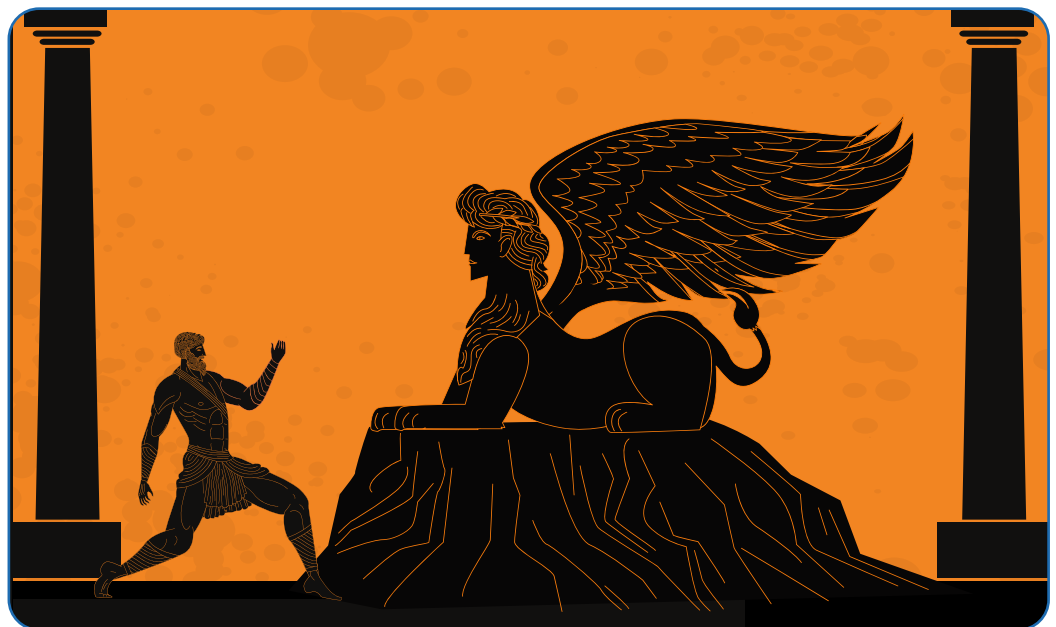
Je kunt ervoor kiezen het scenario zelf te lezen of de video te bekijken. (Als je leerkracht ermee instemt en andere leerlingen dat zien zitten, kun je het scenario ook samen met je klasgenoten hardop lezen of zelfs besluiten het scenario (opnieuw) uit te voeren als een toneelstukje. Je kunt ook onderdelen van het verhaal veranderen of verschillende eindes voor het verhaal schrijven).

Het scenario gaat over een aantal leerlingen en er worden twee bekende verhalen in besproken. Het eerste verhaal gaat over Oedipus en het andere over de beroemde krijger Ajax. Na dit scenario worden beide verhalen verder kort toegelicht.

2.2 HET VERHAAL VAN OEDIPUS

Het verhaal van Oedipus stamt uit het oude Griekenland en zijn mythologie. In verschillende toneelstukken van Sophocles wordt het verhaal op dramatische wijze verteld. Sophocles was een beroemd schrijver van tragedies (geboren ca. 496 v.Chr. in Colonus in de buurt van Athene in Griekenland; gestorven 406 v.Chr. in Athene). Zijn toneelstuk "Oedipus de Koning" (*Oedipus Rex*) is wellicht de bekendste vertolking van dit verhaal.

Zoals gezegd bestaan er verschillende versies van het verhaal. Volgens één versie zou Laios, de koning van Thebe (een stad in Midden-Griekenland, ten noordwesten van Athene), door een orakel zijn gewaarschuwd dat zijn zoon hem zou doden. Nadat zijn vrouw Iocaste was bevallen van hun zoon, gaf Laios de opdracht om het kind naar de wildernis in de bergen rondom de stad te brengen en hem daar achter te laten om te sterven. Maar een herder vond de baby, kreeg medelijden met het kind en redde hem. De jonge Oedipus overleefde het dus. Hij werd geadopteerd door koning Polybus van Korinthe en zijn vrouw, die hem opnamen als hun eigen zoon. (Korinthe was een oude stadstaat in zuid-centraal Griekenland, in de moderne tijd is het bekend om het Kanaal van Korinthe, een doorgang voor schepen tussen de Middellandse Zee en de Egeïsche Zee). Toen hij opgroeide, bezocht Oedipus Delphi, een beroemde plek waar profetieën werden uitgesproken. Daar vernam hij dat hij voorbestemd was om zijn vader te doden en met zijn moeder te trouwen.

Afbeelding 2.3
Oedipus en de sfinx
Bron: ©matiasdelcarmine
Adobe Stock

Uit vrees voor dit lot keerde Oedipus nooit naar Korinthe terug, omdat hij dacht dat dit de beste manier was om dit vreselijke lot te vermijden. Hij dacht immers ten onrechte dat Polybus zijn vader was.¹ Op weg naar Thebe ontmoette hij Laios, zijn echte vader. Ze kregen ruzie en Oedipus doodde hem tijdens een worsteling, onwetend dat het zijn vader was. Toen hij later in Thebe aankwam, ontdekte hij dat de stad in nood verkeerde. Thebe werd geterroriseerd door de sfinx, een wezen met het hoofd van een vrouw, het lichaam van een leeuw en de vleugels van een vogel (zie de afbeelding hierboven), die de mensen raadsels stelde. De personen die de raadsels niet konden beantwoorden, werden door de Sfinx gedood.

Oedipus slaagde erin een raadsel op te lossen en als beloning kreeg hij de troon van Thebe en de hand van de vrouw van de vorige koning, zijn echte moeder, Iocaste. Zijn lot was nu voltrokken zonder dat hij het wist. Toen echter de waarheid aan het licht kwam, beroofde Iocaste zich van het leven en Oedipus verblindde zichzelf en ging in ballingschap.²

¹Encyclopaedia Britannica, s.v. Oedipus.

²Encyclopaedia Britannica, s.v. Oedipus.

2.3 HET VERHAAL VAN AJAX

Het verhaal van Ajax komt eveneens uit de Griekse mythologie en werd door Sophocles uitgewerkt in een toneelstuk met de titel Ajax. Volgens de legende was Ajax (ook "Ajax de Grote" of "Ajax de Geweldige") een held, een dappere Griekse krijger van groot formaat. Hij was in strijd verwickeld tegen Hector, de hoofdkrijger van Troje (een koninkrijk in West-Anatolië dat met de Grieken vocht in de zogenaamde Trojaanse oorlogen), en hij redde het lichaam van een andere held genaamd Achilles, die in de strijd was gedood. Er ontstond een geschil tussen hem en Odysseus om het harnas dat eerder door Achilles was gedragen. Ajax verloor de strijd van Odysseus, maar was er resoluut van overtuigd dat hij het verdiend had dit harnas te bezitten en te dragen. Er rees dus een nieuw geschil tussen deze twee.¹

Afbeelding 2.4
Ruzie tussen Ajax en
Odysseus over het harnas
van Achilles
Bron: © Archivist /
Adobe Stock

Volgens het verhaal zoals beschreven door Sophocles, probeerde Ajax Odysseus te vermoorden, evenals de rechters Agamemnon en Menelaos die oordeel velden over het gevecht tussen Odysseus en hemzelf. Terwijl hij zich voor deze geplande aanval voorbereidde, werd hij door de godin Athena in verwarring gebracht. Athena veroorzaakte een "blindheid" die ervoor zorgde dat Ajax onbedoeld de dieren en hun verzorgers doodde, die zijn leger als oorlogsbuit in beslag had genomen. Toen hij de vergissing die hij had begaan inzag, schaamde Ajax zich enorm. Hij voelde zich vernederd en vreesde dat anderen hem zouden gaan uitlachen omdat hij zo'n domme fout had gemaakt – ook al was dit niet zijn schuld maar die van Athena. Na een innerlijke strijd met deze gevoelens besloot hij zich van het leven te beroven. Agamemnon en Menelaos bevelen dat als straf het lichaam van Ajax onbegraven moest blijven. Maar de wijze Odysseus haalde de commandanten over om Ajax een eervolle begrafenis te geven. Uiteindelijk bleek Odysseus de enige die zich werkelijk bewust was van de veranderlijkheid van de mens.²

¹Encyclopaedia Britannica, s.v. Ajax.

²Encyclopaedia Britannica, s.v. Ajax.

Dit verhaal maakt weer duidelijk dat we reageren op dingen die we hebben gedaan en dat het belangrijk voor ons kan zijn hoe anderen naar ons kijken. In verband met schaamte spreken we over shaming en stigmatisering.

Er is sprake van **shaming** wanneer we iemands gebreken, verkeerde handelingen of eigenschappen openlijk aanwijzen, de aandacht daarop vestigen en daardoor deze persoon aanzetten om zich te schamen voor deze gebreken. Let wel op, we kunnen ook iets foutiefelijk als een gebrek bestempelen.

Stigmatisering kan worden uitgelegd als het markeren van iemand voor iets dat hij of zij is of heeft gedaan, waardoor de persoon wordt buitengesloten.

Afbeelding 2.5
Beledigende woorden en
stigmatisering
Bron: © soupstock /
Adobe Stock

In de video dreigt Pieter-Jan te worden buitengesloten door zijn klasgenoten omdat hij gedwongen wordt speciale badges te dragen. Mensen reageren ook vaak gewelddadig op *shaming* en stigmatisering en hun daden kunnen worden aangewakkerd door hun gevoel van machteloosheid.

2.4. OPDRACHTEN OVER DE VERHALEN

Maak de opdrachten die nu volgen.

Afbeelding 2.6
Het schrijven van een
verhaal
Bron: © gerasimov174 /
Adobe Stock

Vat de verhalen van Oedipus en Ajax samen in je eigen woorden.

Wat zijn de overeenkomsten tussen de verhalen van Oedipus en Ajax en het verhaal van Pieter-Jan en de andere leerlingen?

Wat zijn de verschillen tussen de verhalen van Oedipus en Ajax en het verhaal van Pieter-Jan en de andere leerlingen?

 Hoe zouden de twee verhalen (Oedipus en Ajax) eruitzien als ze niet in het Oude Griekenland van 3000 jaar geleden zouden plaatsvinden, maar in de wereld van vandaag? Schrijf kort op hoe deze verhalen vandaag zouden plaatsvinden in jouw wereld. Je kunt een van beide verhalen kiezen of ze allebei gebruiken.

2.5 VRAGENRONDES EN DAARAAN GERELATEERDE OPDRACHTEN

De opdrachten die volgen zijn facultatief en kunnen worden uitgevoerd als je bereid bent meer over deze onderwerpen te leren.

Er zijn drie vragenrondes met in totaal zes vragen die gaan over de geanimeerde video en wat hierboven werd uitgelegd. Jouw opdracht is om deze vragen te beantwoorden en kort uit te leggen waarom je voor een antwoord kiest. Schrijf alsjeblieft onder elke vraag je gedachten op.

Vraag 1:

Vraag 1: Is het eerlijk dat Pieter-Jan de twee genoemde buttons moet dragen? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Ja, dat is eerlijk, want zij laten gewoon de feiten zien, die sowieso waar zijn.
- Ja, hij verdient het omdat hij zijn opdrachten niet deed en achterliep met zijn schoolwerk.
- Nee, want misschien is het niet zijn schuld dat dit gebeurd is.
- Nee, want op deze manier wordt hij als enige gebrandmerkt.
- Ja, omdat hij zich slecht gedroeg tegenover enkele andere klasgenoten.

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

 Vraag 2:

Wanneer voelen we schaamte? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Als we de regels niet volgen.
- Als we iets verkeerd doen.
- Wanneer anderen zien of te weten komen dat we iets verkeerd hebben gedaan.
- Als we teleurgesteld zijn in onszelf.
- Wanneer anderen niet meer met ons willen omgaan.

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

 Vraag 3:

Waarom denk je dat Oedipus zichzelf probeerde te verbergen voor anderen en waarom kon hij zijn eigen aanblik niet meer verdragen? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Omdat hij iets verkeerd had gedaan.
- Omdat hij niet de persoon wilde zijn die hij uiteindelijk werd.
- Omdat anderen boos op hem waren.
- Omdat hij de dingen niet zou hebben gedaan als hij dit allemaal had geweten.

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

? Vraag 4:

Waarom schaamde Ajax zich? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Omdat hij een fout maakte.
- Omdat de godin Athena hem betoverde en zijn waarneming verwarde.
- Omdat hij er niet in slaagde Odysseus, Menelaos en Agamemnon te doden.
- Omdat hij niet langer gezien werd als een groot strijder.
- Omdat hij de onschuldige dieren doodde.

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

Afbeelding 2.7
Beslissing
Bron: © Itummy /
Adobe Stock

 Vraag 5:

Wanneer en waarom voelen we trots? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Als we anderen helpen.
- Wanneer we beter zijn dan anderen en in een bepaald opzicht uitblinken, bijvoorbeeld door een medaille te winnen.
- Als anderen ons respecteren.
- Als anderen ons lof geven en ons hun aandacht geven.
- Als we iets gedaan hebben wat moeilijk voor ons was, ook al heeft niemand dat gemerkt.

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

 Vraag 6:

Had Pieter-Jan iets gedaan waardoor hij het verdiende dat anderen hem uitsloten en meden? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Ja, want hij had zijn opdrachten niet afgemaakt.
- Ja, want hij presteert slechter dan zijn klasgenoten.
- Nee, want hij wist niet wat het juiste was om te doen.
- Nee, want doordat ze hem uitsluiten, kunnen ze hem ook niet meer helpen.
- Nee, want hij is maar een leerling, net als de rest van hen (ons).

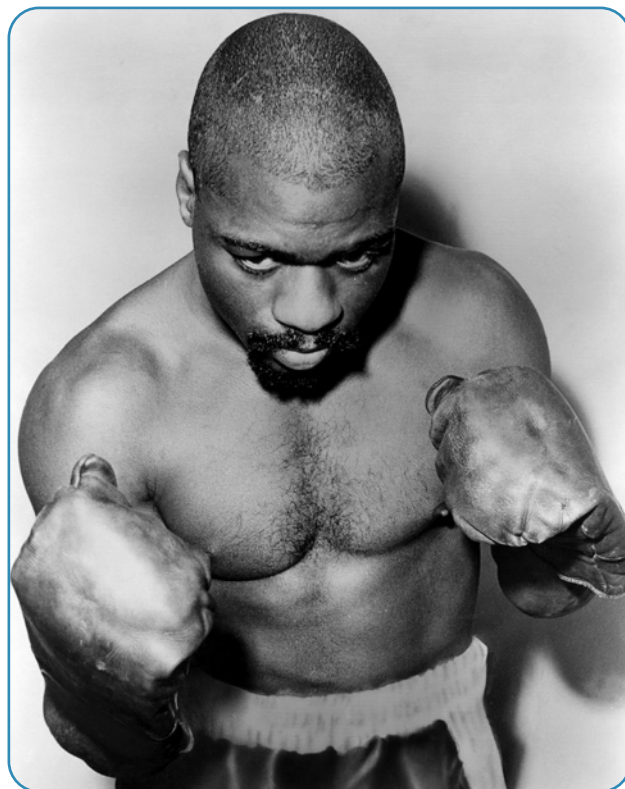

Waarom koos je voor dit antwoord/deze antwoorden?

2.6 EXTRA OPDRACHTEN

Bob Dylan: Hurricane

? Luister naar het lied Hurricane van de beroemde folkzanger Bob Dylan of lees de tekst ervan. Heb je dit lied al een keer eerder gehoord? Ken je het verhaal van de bokser Rubin Carter dat in het lied wordt verteld?

Afbeelding 2.8
Rubin "Hurricane"
Carter, 1964.
Bron: © CSU Archives /
Adobe Stock

Hier volgt een korte versie van het verhaal. Rubin Carter was een bokser die vanwege zijn snelle boksbewegingen de bijnaam "Hurricane" had gekregen. Hij werd vals beschuldigd van een drievoudige moord die op 17 juni 1966 plaatsvond in een stadje genaamd Paterson in New Jersey (VS). Twee mannen gingen daar een bar binnen en begonnen om zich heen te schieten. Daarbij vielen drie doden. Tien minuten nadat deze schietpartij had plaatsgevonden, hield de politie een eerste keer de auto aan waarin Carter zich met twee van zijn vrienden bevond. Getuigen op de

plaats van de moord meldden dat zij twee zwarte mannen de bar hadden zien binnengaan en beschreven een auto die leek op die waarin Carter werd aangehouden. Geen van deze ooggetuigenverslagen bleek echter erg betrouwbaar. Later diezelfde avond werd de auto waar Carter in zat opnieuw aangehouden door de politie en werd hij gearresteerd. De aanklacht tegen Carter was drievoudige moord. Er was geen bewijs dat Carter de moord had gepleegd. Ook bleek dat een deel van het bewijsmateriaal vals was en dat de getuigen gedwongen of gevraagd waren om Carter valselijk te beschuldigen. Na verschillende rechtszaken verklaarde een jury Carter schuldig. De rechtbank veroordeelde hem tot een levenslange gevangenisstraf. Pas in 1985 werd Rubin Carter na meerdere beroepszaken vrijgelaten uit de gevangenis en werd de oorspronkelijke aanklacht geseponeerd. Na zijn vrijlating was Rubin Carter onder andere uitvoerend directeur van de Vereniging ter Verdediging van Onterecht Veroordeelden (Association in Defence of the Wrongly Convicted) en een inspirerend spreker. Zijn verhaal werd verschillende keren in boeken en films geportretteerd. Het laat zien hoe snel iemand op zijn huidskleur kan worden beoordeeld en hoe bepaalde groepen sterk worden gestigmatiseerd.¹

¹Wikipedia, s.v. Rubin Carter.

Laten we weer teruggaan naar het lied "Hurricane." In het lied zingt Bon Dylan: "Couldn't help but make me feel ashamed to live in a land ... Where justice is a game (Kon er niets aan doen dat ik me schaamde om in een land te leven ... waar het rechtsysteem een spelletje is)".

Hoe begrijp je deze regel nu je het verhaal kent?

Waarom zou iemand zich schamen voor iets wat zijn of haar land in het verleden heeft gedaan of op dit moment doet?

Ken je nog andere voorbeelden?

Beelden en uitingen van schaamte

Er zijn talrijke weergaves en andere artistieke uitingen van de gevoelens van schaamte en schuld. Een van de beroemdste is het beeld van Kain van de Franse beeldhouwer Henri Vidal (1864 - 1918) dat in Parijs staat. Het stelt Kain voor nadat hij zijn broer uit rivaliteit heeft vermoord, zoals beschreven staat in de Bijbel en in de Koran.

Afbeelding 2.9
'Kain' door Henri Vidal
Bron: © Renáta
Sedmáková /
Adobe Stock

Afbeelding 2.10
As door Edvard Munch
(1895)
Bron: Nationale Galerie
van Noorwegen via
Wikimedia Commons

Een andere weergave is het schilderij "As" van Edvard Munch.

Bestudeer het standbeeld van Kain en het schilderij As en maak de onderstaande opdrachten.

 Welke emoties drukt het beeld van Kain uit? Hoe komen deze emoties tot uiting in de houding van het lichaam? Probeer zo veel mogelijk details aan te wijzen.

Als je naar het plaatje "As" kijkt, hoe zou je het beschrijven aan iemand die dat niet kan zien? Schrijf deze beschrijving op.

Neem een blad papier of maak gebruik van de lege ruimte hieronder.
Maak nu zelf een tekening van de emotie 'schaamte'. Je bent vrij om dit te doen zoals jij het wil.

2.7 WOORDENLIJST

Gemeenschappelijke Menselijkheid: een ethisch ideaal dat stelt dat wij als mensen allemaal gelijk zijn in morele status. Het vereist dat alle mensen als gelijken worden behandeld, ongeacht hun ras, huidskleur, sociale status, godsdienst, geslacht, leeftijd, taal enz.

Schuldgevoel: een pijnlijk gevoel dat we ervaren als we beseffen dat we iets verkeerd hebben gedaan, bijvoorbeeld iemand kwaad hebben berokkend.

Vernedering: Iemand wijzen op zijn/haar fouten waar iedereen bij is, waardoor iemands status vermindert en de persoon in verlegenheid wordt gebracht.

Vooroordelen: vooropgezette en ongegronde overtuigingen en houdingen ten aanzien van personen, groepen, activiteiten of ideeën. Zij omvatten vaak een evaluatie of classificatie van een andere persoon op basis van bijvoorbeeld geslacht, waarden, sociale klasse, godsdienst, of ras.

Reactieve houdingen: houdingen die wij aannemen in onze relaties met anderen en in reactie op de daden van anderen, bijvoorbeeld wrok, dankbaarheid, vergeving, woede, liefde, verachting.

Schaamte: ons gevoel van buitensporig blootgesteld te zijn, niet gedekt te zijn, of machteloos te staan ten opzichte van de ander(en). Morele schaamte is een gevoel van zwakte en machteloosheid dat we voelen over onze morele wandaden of het niet voldoen aan de idealen die we voor onszelf hebben gesteld.

Shaming: Mensen aanzetten tot schaamte door publiekelijk hun gebreken, verkeerde daden, eigenschappen, enz. aan de kaak te stellen.

Stigmatisering: Het wijzen op een kenmerk, eigenschap of misstap van iemand of een groep met de bedoeling deze persoon of groep uit te sluiten. Het houdt vaak verband met negatieve houdingen, vooroordelen en onwetendheid.

2.8 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

1. BUITEN SPEELPLAATS VAN DE SCHOOL

We zien 3 leerlingen, David, Sarah en Lindsay, met elkaar praten.

David: Heb je Pieter-Jan gezien?

Lindsay: Nee, niet gezien. Waar is hij?

2. BINNEN KLAS DAG

We zien meneer Willems, de leraar, 2 buttons aan een verdrietig kijkende Pieter-Jan geven.

David: Hij moet van meneer Willems de rest van de week twee buttons dragen.

We zien de buttons van Pieter-Jan. Eerst een gele en dan een rode.

David: De gele is omdat hij niet verstandig omgegaan is met zijn tijd... Hij heeft zijn taken niet afgekregen deze week. En de rode kreeg hij omdat hij als laatste in de klas was.

3. BUITEN SPEELPLAATS SCHOOL

Sarah: Hij verdiende het wel. Hij heeft zich echt misdragen. En waar deze buttons voor staan is echt waar. Dus, hij zou zich moeten schamen en ze met trots dragen. (Lacht een beetje.)

Lindsay: Het klopt dat hij er de laatste tijd de kantjes van afloopt. Maar velen van ons doen ons best niet en hij was de enige die eruit werd gepikt. Dat lijkt mij niet eerlijk.

David: Ik zag hem een paar keer tegen een muur slaan en zeggen "Ik haat jullie allemaal!" en kijk hem nu eens... Zo erg droevig, ...

We zien Pieter-Jan in een hoekje verdrietig zitten te zijn, met zijn handen voor zijn gezicht terwijl hij naar muziek luistert.

Sarah: Mooi! Nu kan hij tenminste nadenken over wat hij heeft gedaan! Als we aan het eind van het jaar medailles en onderscheidingen geven aan de best presterende leerlingen, waarom zouden we dan geen buttons geven aan wie het slechtst presteert?

Lindsay: Ik weet niet wat ik hiervan moet vinden. Ik heb medelijden met hem. Hij verstopt zich nu zeker voor ons.

David: Ik hoop wel dat hij weer op het rechte pad komt.

Lindsay: Als ik hem zou zijn, zou ik gewoon weg willen gaan en nooit meer terugkomen. Herinner je je het verhaal van Oedipus dat we vorige maand voor ons schooltoneelstuk hadden gekozen?

overgang naar schooltoneelstuk 'Het verhaal van Oedipus en Ajax'

4. BINNEN SCHOOL PODIUM DAG

We zien een podium met Sarah aan de linkerkant, gekleed in een oud Grieks gewaad. Er is een Griekse tempel op de achtergrond van een schoolpodium. Ze spelen het verhaal na.

Sarah staat als verteller op het toneel, terwijl we andere leerlingen de scènes zien spelen: over Oedipus werd een vreselijke profetie uitgesproken, dat hij uiteindelijk zijn vader zou doden, met zijn moeder zou trouwen en grote rampspoed en onheil over de stad en zijn familie zou afroepen. Zijn vader, de koning van Thebe, gaf een herder de opdracht om Oedipus naar de wildernis te brengen en hem daar achter te laten om te sterven, om zo deze vreselijke profetie te ontlopen. Maar door een bizarre wending van het lot overleefde Oedipus het en werd de profetie toch werkelijkheid, zonder dat hij er iets van afwist. Nadat hij tot inzicht komt wat hij heeft gedaan, schaamt hij zich erg en lijdt hij ondragelijk veel. Hij zegt dat hij de blikken van anderen niet kan verdragen...

Oedipus: "Ik ben vuil", "onprettig en onaangenaam zelfs voor de goden." "O, ik smeed u, verberg mij ergens, ver weg van dit land, of dood mij gelijk, of werp mij uit het zicht in de diepten van de oceaan."

5. BINNEN SCHOOL GANG DAG

De 3 leerlingen zijn nu in de gang van de school en zetten hun gesprek voort.

David: Uiteindelijk stak Oedipus zijn eigen ogen uit, omdat hij niet eens meer naar zichzelf kon kijken. Daarna smeekte hij om verbannen te worden uit Thebe.

Lindsay: Ik kan me goed voorstellen dat Pieter-Jan zich op dit moment ook zo voelt...

Sarah: Tja, dat is wel zijn eigen fout... Als hij zich nu eens zou herpakken.

David: Maar wat als hij zijn best heeft gedaan, maar het net niet heeft gehaald? Dan is het toch een beetje als Ajax, niet krijgen wat hij denkt dat hij verdient... net zoals in dat andere toneelstuk dat we speelden, over het verhaal van Ajax.

6. BINNEN SCHOOL PODIUM DAG

We zien een podium met Lindsay aan de linkerkant gekleed in een oud Grieks gewaad.

Lindsay als verteller: En Ajax was een groot en trotse krijger. Niettemin besloot hij Odysseus, Menelaos en Agamemnon te doden uit wraak en als vergelding omdat hij het harnas van Achilles niet kreeg, terwijl hij toch de grootste van de Griekse krijgers was. Vanwege dit voornemen verwart de godin Athena hem zodanig dat hij denkt dat hij hen inderdaad heeft gedood, terwijl hij in werkelijkheid de dieren en hun verzorgers doodde, die zijn leger als oorlogsbut in beslag had genomen. Toen hij zijn vergissing inzag, schaamde Ajax zich omdat anderen hem zo konden zien, een beroemd krijger onwaardig, en dus vertrok hij en ging op zijn eentje naar een afgelegen plek. Daar beroofde hij zich van het leven door zich op zijn eigen zwaard te storten.

David: "O duisternis, nu mijn daglicht, o somberheid van Erebus, voor mij het helderste licht dat er is, neem mij, neem mij nu om met U te leven. Neem mij, een man die het niet meer waard is om hulp te zoeken bij goden- of mensenfamilies, die schepselen van een dag."

7. BINNEN SCHOOL GANG DAG

De leerlingen zetten het gesprek voort. Op de achtergrond staat de school met het schoolmotto duidelijk zichtbaar: "Wees trots!"

Lindsay: Ik herinner me dat hij met de leraar een grote discussie had over dit verhaal. Hij nam wel een zeer interessant standpunt in...

We zien Pieter-Jan de klas uit lopen met zijn rugzak en boeken in zijn handen.

Lindsay: Kijk, daar is hij. Hij lijkt al zijn spullen bij zich te hebben. Gaat hij naar huis?

Sarah: Nou, ik weet zeker dat ik hem niet in mijn buurt wil. Ik wil niet met hem gezien worden. Mijn moeder zegt altijd dat als ik succesvol wil zijn, ik mij niet met losers en mislukkelingen moet ophouden. (Gaat weg.)

Lindsay: We moeten hem overhalen om niet nu al naar huis te gaan. Dan gaat hij nog meer lessen missen!

Lindsay en David lopen naar Pieter-Jan toe.

David: Hoi, Pieter-Jan.

Pieter-Jan: Aaaah..., hoi, ik wil nu liever met niemand praten.

Lindsay: Dat snap ik. We begrijpen dat het moeilijk is om die buttons te moeten dragen... Maar ik herinner me ook dat je iets interessants vertelde over ons schooltoneelstuk over Ajax.

Pieter-Jan: Ik kan me niet echt herinneren dat we erover gesproken hebben.

Lindsay: Jij was de enige die zei dat hij toch echt geen dappere, trotse en geëerde krijger was, als hij besloot andere mensen te vermoorden, gewoon omdat hij het harnas van Achilles niet had gekregen.

Pieter-Jan: Ja, en zo denk ik er nog steeds over. De leraar bleef volhouden dat het allemaal de schuld van Athena was en dat ze hem bedrogen had. Maar het lag aan hem. Natuurlijk kan het bij iedereen fout gaan, maar het is belangrijk om goede bedoelingen te hebben.

Lindsay: Ik denk dat het een beetje lijkt op jouw ervaring op dit moment... Ik weet zeker dat er een reden is waarom het op school nu niet zo goed gaat.

Pieter-Jan: ja... ik heb echt mijn best gedaan om de opdrachten af te krijgen, maar we moesten deze week noodgedwongen verhuizen uit ons appartement en bij onze opa gaan wonen in zijn piepkleine studio. Daarom ben ik steeds te laat met van alles.

David: Oh, dat wist ik niet. Heb je wat hulp nodig met de opdrachten? Misschien kan ik helpen.

Pieter-Jan: Nee, ik krijg ze wel af. Ik ben er in mijn hoofd al mee bezig. Ik hoop alleen dat deze week snel voorbijgaat. Ik weet dat ik niet de beste van de klas ben. Die buttons die ze me laten dragen, betekenen niets voor me. Maar ze doen me wel pijn...

Lindsay: Weet je, Pieter-Jan, ik vind het niet eerlijk dat de school besloten heeft om het zo aan te pakken. Hier, ik zal een andere button voor je maken die je ook kunt dragen, met de tekst "een vriend" erop. En die mag je gewoon houden, ook na deze week.

2.9 REFERENTIES

Carter, Rubin, 1975. *The Sixteenth Round: From Number 1 Contender to Number 45472*, New York: Warner Books, 1975.

Encyclopaedia Britannica. [Http://www.britannica.com](http://www.britannica.com) (Geraadpleegd op: 10 juni 2020).

Wikipedia. [Http://en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org) (Geraadpleegd op: 10 juni 2020).

3

ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 INLEIDING

Onze natuurlijke omgeving wordt bedreigd. De Verenigde Naties meldden in 2019 dat ongeveer “1 miljoen dier- en plantensoorten met uitsterven worden bedreigd, waarvan vele binnen tientallen jaren. Dit zijn er meer dan ooit tevoren in de geschiedenis van de mensheid” (VN 2019).

Afbeelding 3.1
Man met boord waarop staat 'Red onze planeet' in het Engels.
Bron: @markus spiske / Pexels.com

In deze module maak je kennis met enkele belangrijke ethische benaderingen van de bescherming van de natuurlijke omgeving en leer je je daartoe verhouden. Extra nadruk wordt gelegd op onze relatie met dieren en de ethische status van onze omgang met hen.

Vragen over de video

Hieronder staan een aantal vragen die je in de geanimeerde video werden gesteld. Je kunt nog eens nadenken over de antwoorden die je hebt gekozen en vooral over de vraag waarom je ze hebt gekozen. De vragen zijn ook relevant voor de inhoud en de opdrachten hieronder.

 Vraag 1: Wat moeten Pieter-Jan en zijn vriend volgens jou doen? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Laat de vogel met rust, want je mag je niet met de natuur bemoeien.
- Laat de vogel met rust, want ze weten niet of de vogel hun hulp nodig heeft of wil.
- Laat de vogel met rust, want het kan gevaarlijk voor ze zijn.
- Help de vogel of zoek hulp, want hij lijkt gewond en heeft pijn.
- Help de vogel want vogels zijn belangrijk voor het ecosysteem.

 Vraag 2: Denk je dat het hebben (of missen) van mededogen met dieren samenhangt met mededogen met mensen? Hoe? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Medelijden hebben met dieren betekent ook medelijden hebben met mensen.
- Medeleven hebben met mensen betekent ook medeleven hebben met dieren.
- Je kunt medelijden hebben met mensen, maar niet met dieren.
- Men kan medelijden hebben met dieren maar geen medelijden met mensen.
- Ik weet het niet of ik wil geen antwoord geven.

 Vraag 3: Vind je het ethisch verantwoord om dieren te gebruiken voor voedsel en andere producten die we gebruiken? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Ja, want er is toch niets mis mee als ze geen pijn voelen?
- Ja, want we zijn afhankelijk van het eten van vlees.
- Ja, want mensen hebben altijd dieren gegeten en ze op andere manieren gebruikt.
- Nee, want dit veroorzaakt onnodig lijden en pijn bij dieren.
- Nee, want we kunnen leven zonder vlees te eten.

? Vraag 4: Is het hebben van dieren als huisdieren ethisch aanvaardbaar? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Ja, omdat wij voor hen zorgen en zij een comfortabel leven hebben.
- Ja, aangezien dit deze diersoorten ten goede komt, we creëren bijvoorbeeld nieuwe hondenrassen.
- Ja, omdat ze ons gezelschap houden.
- Nee, want huisdieren leven niet vrij.
- Nee, want het is onethisch om een levend wezen te bezitten

? Vraag 5: Waarom zijn dieren belangrijk of waardevol? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

- Omdat we van hen afhankelijk zijn.
- Omdat zij in belangrijke mate net als wij zijn, bijvoorbeeld zij voelen pijn en zijn kwetsbaar.
- Omdat zij onze metgezellen zijn.
- Omdat zij een essentieel onderdeel zijn van het gehele ecosysteem.
- Dieren zijn niet bijzonder waardevol of belangrijk.

? Vraag 6: Waarom is de instandhouding van de natuurlijke omgeving belangrijk? (Je kunt meer dan één antwoord kiezen)

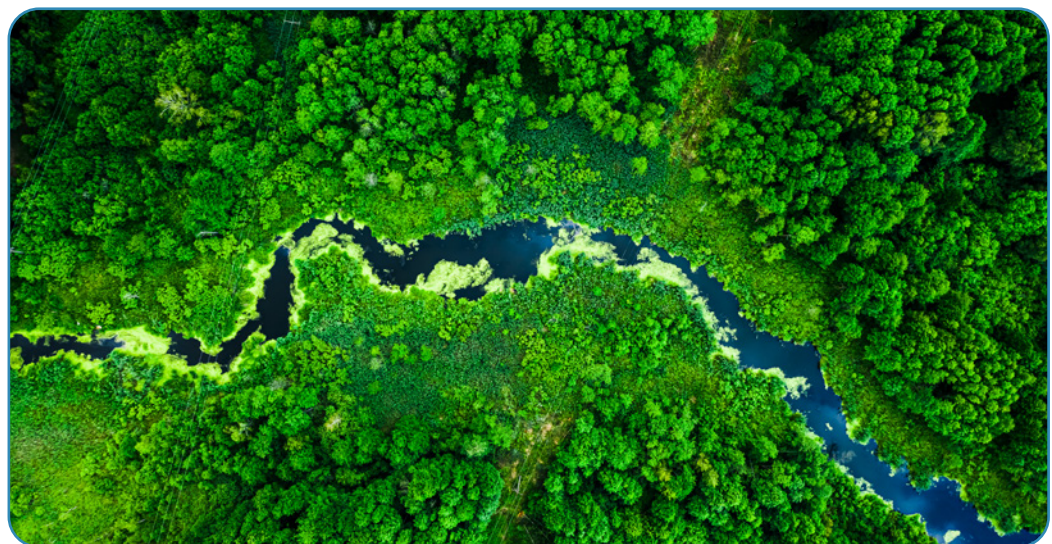
- De natuurlijke omgeving heeft waarde op zichzelf.
- De natuurlijke omgeving is mooi, en we kunnen van haar schoonheid genieten.
- Ons eigen bestaan is afhankelijk van de natuurlijke omgeving en het maakt ons leven beter.
- De natuurlijke omgeving is iets wat wij voor de toekomstige generaties moeten behouden.
- De natuurlijke omgeving is niet bijzonder waardevol of belangrijk.

3.2 WAT ZIJN MILIEU-ETHIEK EN DIERENETHIEK

3.2.1 MILIEU-ETHIEK

Milieu-ethiek houdt zich bezig met vragen over

- de waarde van het milieu (of ecosysteem),
- onze relatie met het ecosysteem (in de eerste plaats onze plichten jegens het milieu),
- en hoe na te denken over praktische problemen die te maken hebben met het milieu en oplossingen te formuleren voor het behoud van het milieu.

Afbeelding 3.2
Rivier
Bron: © shaiith /
Adobe Stock

Milieu-ethiek houdt ook verband met **ecologie** (een vakgebied binnen de biologie dat de relaties tussen organismen en hun omgeving onderzoekt) en milieurecht dat manieren onderzoekt om de natuurlijke omgeving te beschermen door middel van wetgeving.

Ecosystemen voorzien ons in veel van onze basisbehoeften, zoals schone lucht, voedsel en water, ongediertebestrijding, enz. De laatste decennia zijn er talrijke oproepen geweest voor meer concrete, uitgebreide en georganiseerde inspanningen om de **verontreiniging** en andere soorten schade die de mens veroorzaakt te beperken en het milieu te beschermen. Een bekende figuur die zich inspant om de bescherming van het milieu te bevorderen – zo niet de meest bekende – is Greta Thunberg uit Zweden. Zij wordt gezien als grondlegger van de vrijdagse protesten voor milieubescherming en tegen klimaatverandering, waarbij onze verantwoordelijkheid ten opzichte van toekomstige generaties van de planeet werden benadrukt.

Afbeelding 3.3
Demonstratie
Bron: © Nicola /
Pexels.com

3.2.2 DIERENETHIEK

Dierenethiek houdt zich bezig met vragen over:

- de morele status van dieren, dat wil zeggen de vragen over hoe we dieren moeten **beschouwen**,
- de morele toelaatbaarheid of ontoelaatbaarheid van onze praktijken waarin dieren betrokken zijn, dat wil zeggen de vragen over hoe wij hen moeten **behandelen**,
- de **relatie** tussen andere dieren en ons, dat wil zeggen de vragen over **overeenkomsten en verschillen** tussen hen en ons, en over onze onderlinge afhankelijkheid

Verschillende benaderingen gaan in op deze vragen, en je zult er in deze les meer over leren. Vragen in de dierenethiek (en hetzelfde geldt voor de milieu-ethiek) kunnen en worden vaak hevig betwist en kunnen een bron zijn van geschillen, polarisatie en geweld.

Afbeelding 3.4
Witte antilope in de
woestijn.
Bron: © Pat Whelen /
Pexels.com

Opdracht 1

Er zijn verschillende problemen waarmee wij en de natuurlijke omgeving op wereldschaal worden geconfronteerd. Schrijf op of deze problemen onder milieu-ethiek (ME) of dierenethiek (DE) vallen. Sommige problemen kunnen in beide categorieën vallen. Noteer in de laatste kolom ten minste één en ten hoogste drie mogelijke oplossingen of veranderingen in ons gedrag die je kunt bedenken om het probleem in kwestie aan te pakken.

Probleem	Milieu-ethiek en/ of dierenethiek	Oplossingen
Bodemaantasting is het verlies van bodemvruchtbaarheid, de diversiteit aan levende wezens in de bodem, en uiteindelijk het verlies van de bodem zelf. Bijna 40% van de bodem op onze planeet is al aangetast.		
Dierproeven: elk jaar worden meer dan 100 miljoen dieren gebruikt voor experimenten en het testen van producten (een grote meerderheid daarvan zijn knaagdieren zoals muizen en ratten, maar het bovenstaande cijfer bevat ook vissen, vogels, reptielen, konijnen, apen, varkens, schapen, enzovoorts).		
Waterschaarste wordt veroorzaakt door een toenemende behoefte aan water en afnemende watervoorraden. De wereldwijde vraag naar water zal in de toekomst naar verwachting sterk toenemen. Geschat wordt dat over tien jaar meer dan twee derde van de wereldbevolking in waterarme gebieden zal wonen.		

3.3 DE WAARDE VAN HET MILIEU EN ONZE RELATIE TOT DE NATUUR

Milieu-ethiek houdt zich bezig met de **waarde van de natuur**, het ecosysteem, het milieu en onze **relatie** daarmee. Eén manier om over deze kwesties na te denken is de vraag te stellen wat binnen de cirkel van onze ethische of morele bezorgdheid valt of zou moeten vallen.

- Moet onze morele bezorgdheid ook dieren omvatten?
- Moet onze morele bezorgdheid zich ook uitstrekken tot wezens en dingen die niet kunnen voelen, dus die geen genot of pijn kunnen voelen of ervaren?

Er zijn verschillende antwoorden mogelijk op deze vragen, zoals blijkt uit de onderstaande tabel met standpunten.

Visie	Wie/wat is opgenomen in de cirkel van morele bezorgdheid?
Rationalisme	Alle en alleen rationele of autonome wezens.
Antropocentrisme	Alle en alleen mensen.
Sentientisme	Alle en alleen voelende wezens.
Biocentrisme	Alle en alleen levende wezens.
Ecocentrisme en Ecoholisme	Alle natuurlijke entiteiten, levend of niet-levend.

De opvatting van het **ecocentrisme of ecoholisme** maakt deel uit van de zogenaamde diepe ecologiebeweging. Ecoholisme stelt ook dat het welzijn en de bloei van menselijk en niet-menselijk leven op aarde waarde op zichzelf hebben en dat deze waarde dus onafhankelijk is van het nut van de niet-menselijke wereld voor menselijke doeleinden.

Gewoonlijk kan men drie redenen aanvoeren voor het beschermen en in stand houden van natuurlijke milieus. Zij kunnen op de volgende manier worden geformuleerd:

- A. Behoud van de natuurlijke omgeving is in ons economisch eigenbelang.
- B. Het behoud van de natuurlijke omgeving is op lange termijn in het belang van de mensheid, ook al bent u daar misschien niet persoonlijk bij gebaat.
- C. De natuur is intrinsiek waardevol, onafhankelijk van haar effect op de mens.

Opdracht 2

Probeer na het bekijken van de video van deze les of het lezen van het scenario dat in dit boek is opgenomen, de beweringen en standpunten van Pieter-Jan, Lindsay, Sarah, David en anderen in te delen in de vier eerdergenoemde categorieën van standpunten. Noteer de antwoorden (A, B, C, of D) in de rechterkolom.

Lindsay: Het is maar een wilde vogel. Laten we hem met rust laten.	
Sarah: Laten we de vogel voorzichtig oppakken en naar de dierenarts brengen. Zij kunnen dit arme beestje helpen en als iemand hem dan wil adopteren en mee naar huis wil nemen, dan is het opgelost.	
Pieter-Jan: Wij of zij, het maakt niet uit. We moeten iets doen.	
David: Ja, maar het is maar een vogel. Het is niet dat je er iets aan hebt.	
Sarah: Het is hier echt aangenaam tussen al die bomen. Het lijkt ook net een soort huis. Kijk maar eens om je heen. We zitten bijna in het midden van de stad en er zijn hier zoveel dieren en planten.	
David: Het bladerdak werkt net als airconditioning, maar dan gratis	
Sarah: Deze bomen zijn echt prachtig. Ik hoop dat het zo blijft en dat niemand hier ooit iets gaat bouwen. Bomen zijn levende wezens net als wij, ook al kunnen ze niet voelen en denken.	

Diepe ecologie benadrukt het belang van de derde reden. Een van haar pioniers was natuurbeschermer, boswachter en filosoof Aldo Leopold (1887-1948) die wordt beschouwd als de vader van de wildlife ecology en hoeder van de wildernis (Lutz Warren 2016).

Afbeelding 3.5
Aldo Leopold op
boogschieten, Chihuahua,
Mexico, januari 1938,
Met dank aan de Aldo
Leopold Stichting en de
University of Wisconsin-
Madison Archives.

De moto van zijn land ethic was:

“Iets is goed als het de integriteit, stabiliteit en schoonheid van de biotische gemeenschap in stand houdt. Het is verkeerd wanneer het daaraan afdoet.” (Leopold 1987, 224)

Afbeelding 3.6.
Land Ethics
Bron: © rick / Adobe Stock

3.4 DIERENETHIEK EN ONZE RELATIE MET DIEREN

Dierenethiek is het domein van de ethiek dat zich bezighoudt met de morele status van mensen, dieren en de ethische beoordeling van onze praktijken waarbij dieren betrokken zijn. Het omvat vele onderwerpen en benaderingen. Enkele van de belangrijkste benaderingen worden hieronder kort besproken (zie A, B, C en D).

3.4.1 LIJDEN OF HET VERMOGEN OM TE LIJDEN

Een van de meest gangbare benaderingen in de dierenethiek richt zich op de aanleg van dieren (die kunnen voelen) om **te lijden en pijn te voelen**. In dit opzicht zijn ze vergelijkbaar met mensen. We moeten het nodeloze lijden dat dieren ondergaan als gevolg van veel van onze praktijken erkennen en proberen deze te veranderen. Dit idee is het duidelijkst verwoord door de filosoof Jeremy Bentham (1748-1832), toen hij omtrent dieren zei:

“De [relevante] vraag is niet: Kunnen zij redeneren of praten, maar: Kunnen zij lijden?”

Schrijver en sociaal hervormer Henry S. Salt (1851-1939) voegde hier een zeer eenvoudige gedachtegang aan toe:

“Pijn is pijn ... of het nu door een mens of dier wordt veroorzaakt. Het wezen, mens of dier, dat eraan lijdt en bewust is van zijn ellende zolang het duurt, ondervindt het kwaad.”

De kenmerken die dieren met mensen **delen**, met name waarnemingsvermogen (het vermogen om te voelen, waar te nemen of te ervaren) gecombineerd met het feit dat mensen kunnen afstappen van veel praktijken die dieren onnodig laten lijden, leiden tot de eis om deze praktijken te veranderen of ze zelfs **af te schaffen**. Het is moeilijk om zinnige redenen te vinden om dierenleed en -pijn niet mee te nemen in het nadenken over welzijn. De opvatting genaamd **ethisch humanisme of antropocentrisme**, die stelt dat alle en alleen alle mensen morele aandacht verdienen, veronderstelt dus dat dieren geen morele status hebben.

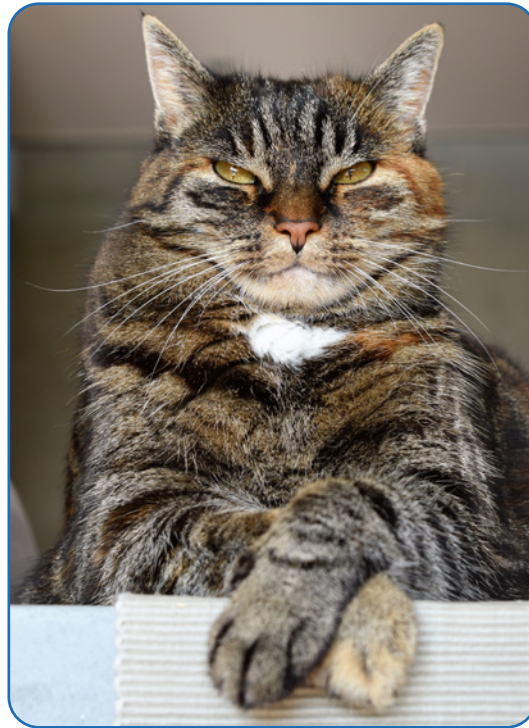
Afbeelding 3.7
Varken in een stal.
Bron: © Matthias Zomer
Pexels

Het overheersen van ethisch humanisme gedurende het grootste deel van de geschiedenis heeft geresulteerd in de toestand waarin we ons vandaag bevinden. Jaarlijks worden er meer dan 80 miljard niet-menselijke dieren gedood, voornamelijk als voedsel en als onderdeel van diverse test- en experimenteermethodes. Deze dieren leiden vaak een miserabel, pijnlijk en frustrerend bestaan voordat ze sterven. Wat betreft het lijden van dieren zouden we onze praktijken (bijvoorbeeld vleesproductie, intensieve veeteelt, dierproeven, gebruik van dieren in dierentuinen) die dit lijden bevatten, moeten veranderen.

Wat is het verschil?

Het cruciale punt in de verwerping van ethisch humanisme betreft **het zoeken naar de onderscheidende kenmerken tussen mensen en niet-menselijke dieren**. Zo'n kenmerk zou dan zogenaamd de (juiste) groep van wezens definiëren die een gelijke minimale morele status delen.

Afbeelding 3.8
Een kat als metgezel
Bron: ©Pixabay /
Pexels.com

Wat zou een rechtvaardiging kunnen zijn voor het feit dat wij dieren anders moeten behandelen dan mensen? Misschien dat ze geen taal en/of spraak hebben, geen rationaliteit, geen verstand, geen vermogen om in te stemmen met sociale en morele regels, ze geen ziel hebben of ze zelf geen morele verplichtingen hebben?

Opdracht 3:

Wij en Zij

 Bedenk en zoek drie verschillen tussen mens en dier (die kunnen algemeen of specifiek zijn, bijvoorbeeld dat sommige dieren veren hebben en mensen niet). Schrijf je antwoorden hieronder op.

 Denk na over het belang van deze verschillen (voor dieren en voor ons). Stel jezelf vragen zoals “Zouden vogels nog steeds vogels (of dieren) zijn als ze al hun veren verliezen? Zou iemand ophouden een mens te zijn als hij/zij veren kreeg? Probeer daarbij overeenkomsten tussen mensen en dieren te vinden. Schrijf ten minste drie overeenkomsten op die je met dieren deelt en die heel belangrijk voor je zijn.

3.4.2 RECHTEN

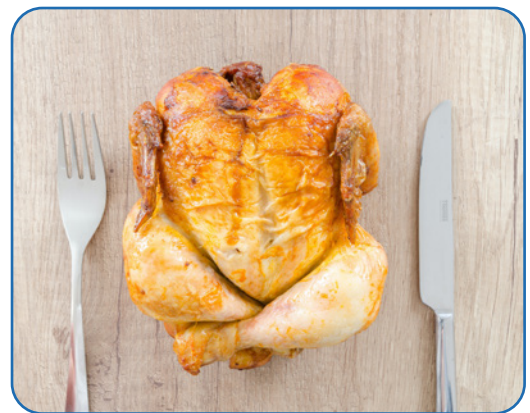
Een andere benadering voor het dierenvraagstuk omvat een beroep op de **rechten** van dieren. Sommige dieren hebben minstens negatieve rechten van niet-inmenging, zoals het recht om niet gedood, beschadigd of gemarteld te worden. De meeste van onze bestaande praktijken waarbij niet-menselijke dieren betrokken zijn, zijn op een bepaalde manier een schending van dergelijke rechten en worden in dat opzicht dan als moreel verkeerd en onaanvaardbaar beschouwd. Deze rechtenbenadering is gebaseerd op de toekenning van intrinsieke (inherente) waarde aan alle wezens met gevoel. De op rechten gebaseerde benadering beschouwt de toekenning van beschermende rechten aan dieren als de beste manier om dit algemene doel, namelijk **het waarborgen van het welzijn van dieren**, te verwezenlijken.

Afbeelding 3.9
Waar kijk je naar?
Bron: © Josiah Farrow /
Pexels.com

3.4.3 ABOLITIONISME

De afschaffingsbenadering in de dierenethiek, ook wel Abolitionisme genoemd, bepleit de **afschaffing van het gebruik van dieren**. Haar belangrijkste zorg is dat andere benaderingen zich alleen richten op de *manier waarop* we niet-menselijke dieren zouden moeten behandelen en niet op een dringender kwestie, namelijk dat *we ze helemaal niet zouden moeten behandelen en gebruiken*. In een consumptiemaatschappij richten we ons vaak op “diervriendelijke” producten, zoals “scharrelvlees”, “kooivrije eieren”, “gelukkig vlees” (*happy meat*), enz. Het Abolitionisme neemt een radicaler standpunt in door al het gebruik van dieren als moreel onaanvaardbaar te beschouwen en beweert dat elke “humane behandeling” of “humane consumptie” slechts een illusie is.

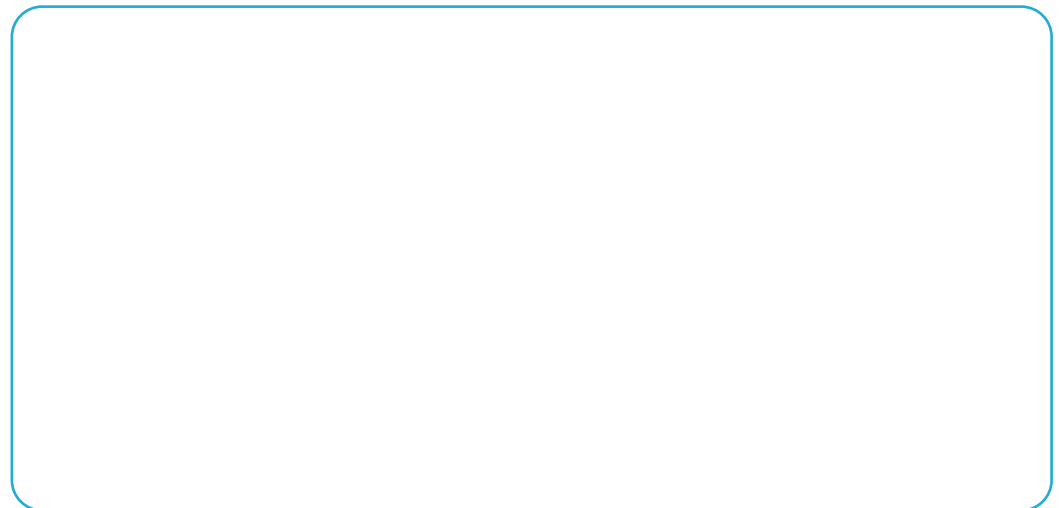
Afbeelding 3.10
Avondeten
Bron: © Kirsten Bühne
(links), © Lukas (rechts) /
Pexels.com

Opdracht 4

Dierenkamer

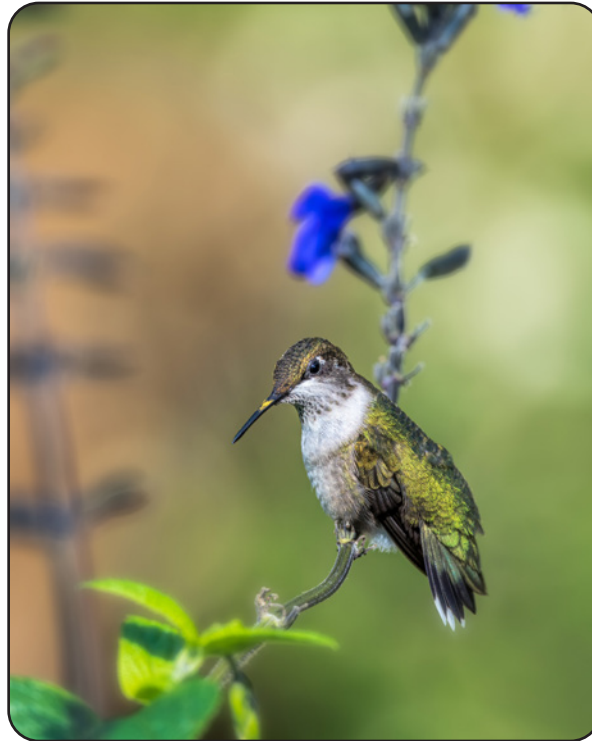
(Kies eerst een kamer waarin je deze opdracht gaat doen. Het kan jouw kamer zijn of een andere kamer in je huis).

Ken je een product dat is gemaakt van dieren, van stoffen die van dieren komen of van hun arbeid (bijv. leren schoenen of tassen)? Veel andere dingen worden ook gemaakt op een manier waarbij dieren of hun producten worden gebruikt. Tandpasta, kauwgom, kleurpotloden worden vaak gemaakt van stoffen die van dieren afkomstig zijn. Bijna alle plastic tassen bevatten stoffen die van dieren afkomstig zijn. Ook producten die roodgekleurd zijn, zoals sinaasappelsap, vernis, suiker, wasverzachter die we gebruiken om onze kleren te wassen, hebben een grote kans om op zijn minst een of andere dierlijke stof te bevatten. Doe zelf wat onderzoek op het internet. Wat zou er nog meer op de lijst kunnen staan? Gebruik post-it briefjes of verwijderbare stickers en plak ze op de dingen die op de lijst staan. Probeer er zoveel mogelijk te markeren. Ga nu zitten op een plek in de kamer waar je je het prettigst voelt. Neem ten minste 30 seconden de tijd om te observeren hoe de kamer met alle stickers eruitziet. Schrijf nu de gedachten op die onmiddellijk na deze activiteit bij je opkomen.

3.4.4 ZORG EN GEZELSCHAP

De benadering van de zorgethiek en soortgelijke benaderingen zijn erop gericht dieren als onze **metgezellen** te zien. Zij pleiten voor een verandering in onze houding ten opzichte van dieren en voor het wegnemen van de **barrières** die onze cultuur tussen mens en dier heeft opgeworpen.

Afbeelding 3.11
Een vliegende metgezel
Bron: © Skyler Ewing /
Pexels.com

Dierenbevrijding (bevrijding van pijn en lijden) en de dierenrechtenbeweging kunnen dan wel succesvol zijn in het bestrijden van een deel van onze huidige behandeling van dieren, ze kunnen over het geheel genomen geen nieuwe basis vormen voor het vestigen van een inclusief model van een **ethische gemeenschap** waar dieren samen met ons deel van uitmaken. De manier om dit te bereiken is het ontwikkelen van een grotere zorg voor niet-menselijke dieren, gebaseerd op onze gemeenschappelijke evolutie en de verschillende manieren waarop wij **samenleven**. Wij maken allen deel uit van een wederzijds afhankelijk en onderling verbonden ecosysteem.

Afbeelding 3.12
'Wees aardig' in het
Engels
Bron: © Brett Sayles /
Pexels.com

Onze relatie met niet-menselijke dieren kan ook worden gezien als een relatie met onze medeschepselen of **metgezellen bij wie we gezelschap** kunnen zoeken..

Afbeelding 3.13
Laten we een snack
delen
Bron: © Luca Nardone /
Pexels.com

3.6 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

Personages: studenten David, Sarah, Pieter-Jan en Lindsay, en een oudere mannelijke student, de eigenaar van een dierenwinkel.

1. BUITEN Schoolplein.

We zien vier tieners van school naar huis lopen. Plotseling ziet Pieter-Jan langs het hek een zwarte roek (vogel). Hij lijkt gewond en bang.

Pieter-Jan: Kijk eens naar deze vogel, jongens! Het lijkt erop dat hij hulp nodig heeft. Er is iets mis met een van zijn vleugels en hij mist een deel van zijn poot.

Sarah: We zouden hem mee naar school kunnen nemen en de biologieleeraar naar hem laten kijken.

De parkeerplaats van de leraar is al leeg.

Lindsay. Het is maar een wilde vogel. Laten we hem met rust laten.

Pieter-Jan (reikt naar de vogel): Ik zal proberen hem op te pakken. Kom maar, vogeltje.

Lindsay: Nee! Laat hem gewoon. We moeten ons niet bemoeien met de natuur. Wat als die vogel gewoon verdwaald is?

Pieter-Jan: Ik kan hem toch niet zomaar laten liggen en doen alsof ik het niet gezien heb. Als je hier niets mee te maken wil hebben, ga dan gewoon weg.

Lindsay: Vogels kunnen de vogelgriep overdragen. Mijn moeder zegt altijd dat we uit hun buurt moeten blijven. Laat hem gewoon met rust.

Pieter-Jan bukt zich om de vogel weer op te rapen, Lindsay voelt zich hier erg ongemakkelijk bij.

Pieter-Jan zegt tegen Lindsay: Dat is niet erg aardig van je. Wie geen respect voor dieren heeft, heeft uiteindelijk geen respect voor mensen.

Lindsay (erg boos en overstuur): Dat is de druppel. Ik wil niet meer met jou omgaan. Ik ga naar huis. Jij en je stomme dieren. Je bent dom, net als deze vogel. Je vindt altijd wel iets en komt altijd in de problemen terecht. Hier is wat logica voor je. Er waren dictators die van dieren hielden en heel aardig tegen hen waren.

Lindsay verlaat de groep. Pieter-Jan kijkt verdrietig omdat ze weg is.

David (na een moment van stilte, hij weet niet echt wat hij moet zeggen): Deze grote zwarte vogels leven op uitgestrekte velden op het platteland. Ze horen niet thuis in de stad. Misschien is de vogel daarom zo zwak.

Sarah: Nou, ooit was dit gebied een open veld. En toen breidde de stad zich uit. En de vervuiling. Dit gebied is net zo goed een thuis voor vogels als voor ons. Weet je nog, vorige maand hadden we het in onze milieuklas over Aldo Leopold. Hij zei dat we de wildernis en het land hebben vernietigd zonder enig overleg.

David: Wel, dat is misschien omdat je geen goed gesprek kan hebben met het land. Geloof me, ik heb het laatst geprobeerd toen ik met mijn mountainbike op een hoop vuil viel. En hetzelfde met dieren. Zij kunnen niet spreken en dat is het verschil tussen hen en ons mensen.

Pieter-Jan: Wij of zij, het maakt niet uit. We moeten iets doen.

Sarah: Laten we de vogel voorzichtig oppakken en naar de dierenarts brengen. Zij kunnen dit arme beestje helpen en als iemand hem dan wil adopteren en mee naar huis wil nemen, dan is het opgelost.

Pieter-Jan (reikt om de vogel op te rapen): Oké. Ik zal hem voorzichtig oppakken en in mijn trui dragen. Er is een dierenwinkel verderop in deze straat. Misschien kunnen zij ons helpen.

2. BUITEN DE STRATEN VAN DE STAD.

De tieners lopen samen met Pieter-Jan, die de vogel vasthoudt. Het gesprek gaat verder.

Een oudere jongen passeert de groep (en maakt hen belachelijk): Hé! Waar ga je heen met die vogel, Pieter-Jan? Ga je hem als huisdier houden? Of ga je hem opeten? Ik hoorde dat je moeder vegetariër is. Ben jij dat ook? Op een dag zullen jullie in apen veranderen. Of schapen... die eten alleen gras.

Pieter-Jan wordt boos en wil naar de andere jongen toe gaan. Sarah houdt hem tegen door zijn schouder vast te pakken.

Sarah: Negeer hem gewoon. Wees de betere persoon. Laten we gewoon doorlopen.

Ze lopen nog een stukje door.

David: Maar... misschien heeft hij wel een punt. Er zijn wilde dieren en er zijn huisdieren. En wilde vogels zijn geen huisdieren en we hoeven niet voor ze te zorgen. We grijpen ook niet in als een leeuw een gazelle wil opeten. Ze moet voor zichzelf zorgen.

Pieter-Jan: Ik wil alleen deze vogel helpen en niet alle andere dieren.

David: Ja, maar het is maar een vogel. Het is niet alsof je er iets aan hebt. Een hond zou je 's morgens tenminste je pantoffels kunnen brengen en die kan blaffen naar indringers. En een kat... ja, katten doen echt niets. Maar ze kunnen tenminste wel schattig zijn.

Sarah: Mijn overgrootvader vertelt me vaak dit verhaal. Tijdens de oorlog moest hij onderduiken voor de nazi's en woonde hij in een heel klein kamertje op de zolder van een groot flatgebouw. Het was meer een kast dan een echte kamer. Zijn vrienden brachten hem eten wanneer ze konden, maar er gingen soms dagen voorbij zonder dat hij iemand zag. De kamer had geen ramen en het enige licht dat hij kon zien kwam van de gang als de deuren een beetje open stonden. Maar dit kon gevaarlijk zijn. Op een nacht hoorde mijn overgrootvader een zacht geluid boven zijn hoofd. Eerst een klein gekrijs, gevolgd door een nog stiller geluid van gefladder. Eerst had hij geen idee wat het geluid was, maar na een paar avonden kreeg hij het door. Het moest een kleine vleermuis zijn geweest, die zich terugtrok naar zijn schuilplaats onder het dak. Die drong dan waarschijnlijk door een kleine spleet de dakbedekking binnen en ging met zijn vleugels langs de houten balk verder naar de plek boven zijn hoofd. Toen hij er eenmaal op begon te letten, kon hij de vleermuis meerdere keren per nacht horen komen en gaan. Hij vertelde me dat het gezelschap van die vleermuis zijn dagen draaglijker maakte, ook al zag hij hem nooit. En dat hij elke avond tot laat wachtte om de vleermuis geluk te wensen bij de jacht op insecten. Dieren zijn onze metgezellen.

David: Een metgezel hebben kan echt belangrijk zijn. Ik doe niets liever dan mijn tijd met jullie doorbrengen.

Pieter-Jan: Dat geldt ook mij. Kijk, de vogel is nu wat rustiger.

3. BINNEN DIERENWINKEL

De tieners komen aan bij een dierenwinkel. Ze willen naar binnen.

Eigenaar dierenwinkel (houdt zijn hand voor hem): Nee, nee, nee. Die mag echt niet naar binnen. Het kan onze dieren besmetten. En we hebben geen toestemming om wilde dieren uit de wildernis binnen te halen.

David: Zijn niet alle dieren wild?

Eigenaar dierenwinkel: Nu niet de slimmerik uithangen.

Pieter-Jan: Maar u kent toch wel iemand die de vogel kan helpen. Hij is gewond en moet een beetje verzorgd worden.

Eigenaar dierenwinkel: Oké, Oké. Ik zal de dierenarts bellen die met ons samenwerkt en kijken wat zij kan doen. Blijf gewoon buiten en probeer de vogel in de schaduw te houden.

4. BUITEN PARK

De tieners verhuizen naar een nabijgelegen park, in de

schaduw van bomen.

Sarah: Mmm. Het is hier echt aangenaam tussen al die bomen. Het lijkt ook net een soort huis. Kijk maar eens om je heen. We zitten bijna in het midden van de stad en er zijn hier zoveel dieren en planten. Ik heb gehoord dat er in Sri Lanka een reusachtige vijgenboom staat die 300 jaar voor de huidige tijdrekening is geplant, wat betekent dat hij nu zo'n 2300 jaar oud is. Stel je voor dat je generatie na generatie kinderen voeding geeft en verkoeling.

David: Nou, ik moet toegeven dat ik wel hou van de verkoeling en de schaduw van deze bomen. Het is net als airconditioning, maar dan gratis.

Pieter-Jan: Ik hoop dat het goed gaat komen met het vogeltje en dat het weer kan vliegen. En ik wou dat Lindsay hier was.

Sarah: Je kan haar bellen of een bericht sturen!

Pieter-Jan: Ik kan het proberen... (Reikt in zijn zakken naar een smartphone en begint te typen.)

Sarah: En, wat heb je geschreven?

Pieter-Jan: Ik heb haar gezegd dat we deze planeet toch al delen... dus waarom niet ook dit bankje in het park.

Lindsay komt eraan: Sorry allemaal. Ik wilde echt niet op die manier reageren. En ik zocht meer op over ... zwarte roeken ... ja, deze kleine jongen wordt een zwarte roek genoemd ... dragen geen vogelgriep.

Sarah: Deze bomen zijn echt prachtig. Ik hoop dat het zo blijft en dat niemand hier ooit iets gaat bouwen. Bomen zijn levende wezens net als wij, ook al kunnen ze niet voelen en denken.

In de verte komt de eigenaar van de dierenwinkel dichterbij.

David (kijkt naar de vogel in Pieter-Jans handen): Dag, vogeltje. Jij kijkt ook lekker rond, net als wij. Je vindt het wel fijn hier, hè!? Het komt wel goed, de dierenarts is er bijna.

3.7 WOORDENLIJST

Abolitionisme: een opvatting die pleit voor de volledige afschaffing van het gebruik van dieren door de mens.

Antropocentrisme: de overtuiging (en de daarmee samenhangende praktijken) dat in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.) alleen de mens moet worden opgenomen (ethisch humanisme).

Biocentrisme: de overtuiging (en de bijbehorende praktijken) dat alle levende wezens moeten worden opgenomen in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.).

Diepe ecologie: de opvatting dat de natuurlijke omgeving of de natuur in haar geheel een bijzondere, intrinsieke of inherente waarde heeft en dat wij onze verhouding tot de natuur moeten veranderen. Dierenethiek: een deelgebied van de ethiek dat de morele status van dieren, hun waarden en de ethische status van onze praktijken waarbij dieren betrokken zijn, onderzoekt.

Ecocentrisme/ecoholisme: de overtuiging (en de daarmee samenhangende praktijken) dat de gehele natuur, alle natuurlijke entiteiten, levend en niet-levend, moeten worden opgenomen in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.)

Land ethic(s): een holistische en ecocentrische benadering in de milieu-ethiek. Het is ontwikkeld door Aldo Leopold, die pleitte voor een verandering in de relatie tussen mens en natuur, zodat de mens niet langer een veroveraar van de natuur of het land is, maar er slechts deel van uitmaakt. Hij pleitte ook voor respect voor het hele ecosysteem (dieren, planten, bodem, water, het land zelf, enz.).

Afbeelding 3.11
Een vliegende metgezel
Bron: © Pok Rie /
Pexels.com

Milieu-ethiek: het gebied van de ethiek dat zich bezighoudt met de waarde van het milieu (of ecosysteem), onze relatie ermee (in de eerste plaats onze plichten jegens het milieu) en de toepassing van ethische normen op praktische problemen betreffende het milieu.

Rationalisme: de overtuiging (en de daarmee verbonden praktijken) dat alleen rationele wezens in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.) mogen worden opgenomen.

Sentientisme: de overtuiging (en bijbehorende praktijken) dat alleen wezens die in staat zijn te voelen, d.w.z. wezens die plezier en/of pijn kunnen voelen, opgenomen moeten worden in de kring van onze morele zorgen (waarden, plichten, enz.).

Utilitarisme: een morele theorie die stelt dat de moreel juiste handeling (of onze plicht) de handeling is die het meeste nut/waarde oplevert (gewoonlijk opgevat in termen van netto overschot van plezier boven pijn, geluk, of welzijn van individuen).

Zorgethiek/ethiek van de zorg: een morele theorie die zorg, dat wil zeggen het zorgen voor individuen, als centrale ethische overweging neemt.

3.6 REFERENTIES

Engel, Mylan jr. en Jenni, Kathie. 2010. *The Philosophy of Animal Rights*. Brooklyn: Lantern Books.

Gray, Richard. 2019. Sixth mass extinction could destroy life as we know it. Beschikbaar op:

<https://horizon-magazine.eu/article/sixth-mass-extinction-could-destroy-life-we-know-it-biodiversity-expert.html>

Leopold, Aldo. 1987. *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. New York: Oxford University Press, 1987.

UN, 2019. UN Report: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating'. Beschikbaar op: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

4

WANNEER ONTMOETING
CONFLICT WORDT:
RECHTVAARDIGE OORLOG EN
RECHTVAARDIGE VREDE

MODULE VIER

RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

4.1 INLEIDING

In deze module zullen we ons richten op een beter begrip van de **oorzaken van conflicten** die tot oorlog kunnen leiden. We zullen je door verschillende aspecten van oorlog, conflict en een rechtvaardige samenleving leiden. We beseffen best wel dat je liever aan iets gezelliger zou willen denken. Maar net omdat jouw geluk erg belangrijk voor ons is, moeten we dit onderwerp aansnijden - zodat we een **geweldloze maatschappelijke discussie** kunnen voeren **over nieuwe uitdagingen** en zodat jij en jouw vrienden in de toekomst zullen kunnen genieten van vrede en welvaart.

Laten we beginnen met een aantal basisbegrippen.

Conflicten zijn ernstige en blijvende verschillen in waarden, overtuigingen, belangen en attitudes tussen individuen of tussen sociale groepen. Als zodanig maken zij **deel uit van het menselijk leven**. Zij doen zich in verschillende vormen voor in het gezin, onder vrienden, op straat en op school, en tussen naties, landen en rassen. Ze kunnen ook vaak uitgroeien tot **geweld**.

Afbeelding 4.1 Protest tegen onrechtvaardige toestanden in de samenleving
Bron: © JP Photography
Adobe Stock

Oorlogen zijn intense conflicten tussen sociale groepen (klassen, rassen, naties, staten, interstatelijke gemeenschappen, enz.) waarin verschillende groepen met militaire wapens strijden om hun doelen te bereiken. Oorlogen maken al **vanaf het begin deel uit van de menselijke geschiedenis**.

Leden van bepaalde sociale groepen **vereerden hun soldaten** en hun moed en schreven hymnen over de militaire prestaties van hun gemeenschap. Maar elke oorlog laat echter zijn **slachtoffers** achter en **verdiept de kloof tussen** de verschillende sociale gemeenschappen. Om oorlogen en geweld tussen naties te voorkomen, is het belangrijk om op mondiaal niveau **een rechtvaardig systeem** te scheppen, dat wil zeggen een rechtvaardige verdeling van goederen en lasten, zodat alle mensen **in waardigheid kunnen leven**.

Wat zijn jouw eerste gedachten als je het woord "oorlog" hoort? Welke gevoelens roept dit woord bij je op?

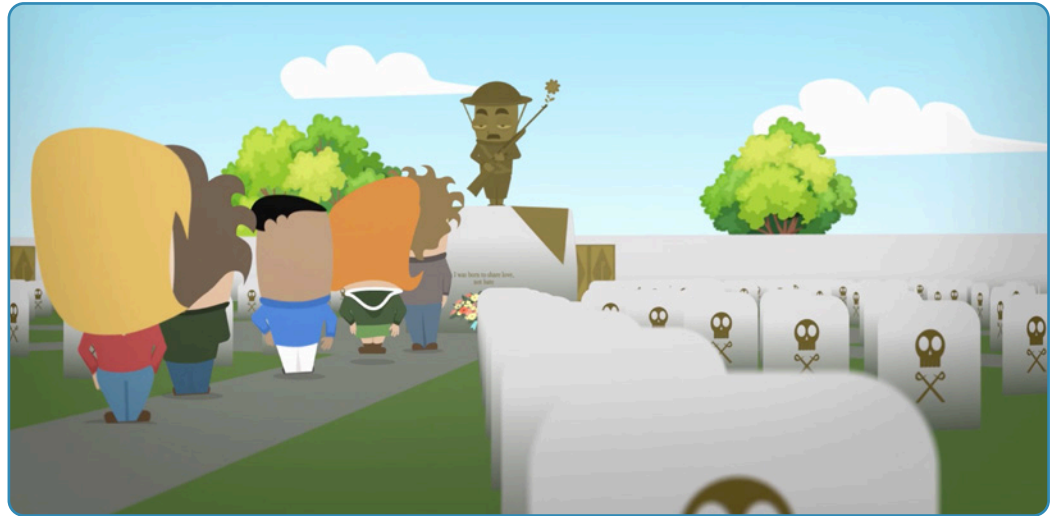
Schrijf jouw spontane eerste gedachten en gevoelens over oorlog op in het vakje hieronder.

Onderstreep in het vak hierboven de gedachten en gevoelens die volgens jou negatief zijn. Welke gedachten en gevoelens zijn er meer, negatieve of positieve? Waarom overheerst een bepaalde houding ten opzichte van oorlog? Schrijf een korte reactie in het vak hieronder.

4.2 VIDEOCLIP

 In deze les maken de leerlingen in de video een uitstapje naar het gedenkteken voor de slachtoffers van alle oorlogen. Let op de gesproken woorden en op de reacties van de leerlingen en de leerkracht .

Afbeelding 4.2:
Scene uit de video

Tijdens een voetbalwedstrijd op het schoolplein krijgen Ahmed en David ruzie over een overtreding. David beweert dat Ahmed hem liet struikelen vlak voordat hij een doelpunt kon maken. Ahmed spreekt dit tegen en zegt dat hij geen overtreding heeft begaan. De andere klasgenoten kiezen partij en er ontstaan twee groepen. De spanning tussen de twee groepen loopt op. De oplopende spanning wordt later onderbroken door de leraar en wordt tijdens het schoolreisje naar het monument voor de slachtoffers van alle oorlogen opgelost.

 Als je tijdens het bekijken van de video vragen, opmerkingen of ideeën hebt, kun je die opschrijven. you can write them down.

4.3 DE REALITEIT VAN OORLOG, RECHTVAARDIGE OORLOG, EN PACIFISME

Uit de resultaten van archeologische opgravingen blijkt dat **de prehistorische samenlevingen** al behoorlijk **gewelddadig** waren. Meer dan 10% van de sterfgevallen was het gevolg van moord. De gehele menselijke geschiedenis is door oorlogen getekend.

4.3.1 FEITEN OVER OORLOG

In de twintigste eeuw stierven **tussen de 136 en 148 miljoen mensen als gevolg van oorlogen**. In de Eerste Wereldoorlog vielen ongeveer negen miljoen doden en meer dan 21 miljoen zwaargewonden. De Tweede Wereldoorlog telde nog veel meer slachtoffers: 15,6 miljoen soldaten en 39,2 miljoen burgers. In het concentratiekamp in Auschwitz werden meer dan 1,1 miljoen gevangenen vermoord. In februari 1945 kwamen in slechts 14 uur 135.000 mensen om bij het bombardement door de geallieerden in Dresden. Op 6 augustus 1945 ontplofte een atoombom in Hiroshima, waarbij 140.000 mensen omkwamen. Van 1945 tot 2000 zijn over de hele wereld 41 miljoen mensen omgekomen in honderden oorlogen.

Afbeelding 4.3:
Een kind staat op de
ruïnes van verwoeste
gebouwen in een
oorlogsgebied
Bron: © ruslanshug /
Adobe Stock

De **wereldwijde uitgave aan militaire doeleinden bedraagt ongeveer 1,6 miljoen euro per minuut**. De uitgaven aan legers zijn een van de belangrijkste oorzaken van de armoede in de wereld. **In de jaren negentig stierven in de wereld meer mensen de hongerdood dan in beide wereldoorlogen samen**.

In de huidige tijd **hebben conflicten binnen landen de overhand** (bijvoorbeeld burgeroorlogen, terreuraanslagen, etnische vervolging en zuivering). Toch zijn er nog steeds oorlogen tussen landen. In 2020 waren er militaire conflicten in 69 landen over de hele wereld, waarvan 15 oorlogen, 23 beperkte oorlogen en 196 gewelddadige conflicten. **Landen hebben**

4.3.2 RECHTVAARDIGE OORLOG

tegenwoordig niet langer het monopolie op het gebruik van wapens, omdat **deze wapens op de wereldmarkt gemakkelijk te verkrijgen** zijn voor verschillende groepen. Zelfs de doelstellingen van moderne oorlogen zijn niet helemaal duidelijk, omdat ze een mengeling zijn van verschillende motieven en oorzaken. Denk bijvoorbeeld aan hebzucht naar eigendom, macht, ideologische overtuigingen, etnische en culturele conflicten en corruptie. Dit alles maakt het **moeilijk om oorlogen te beëindigen en een duurzame vrede tot stand te brengen**.

De internationale gemeenschap (**Verenigde Naties**) heeft zich ertoe verbonden in te grijpen in landen waar de **mensenrechten** duidelijk worden geschonden. In dergelijke gevallen heeft de VN-Veiligheidsraad de taak een militaire interventie goed te keuren om verdere schendingen van de mensenrechten te voorkomen, zoals bij genocide, etnische zuivering en het gebruik van massavernietigingswapens. De belangrijkste elementen van de theorie van de rechtvaardige oorlog dienen nog steeds als basis voor het gebruik van militaire middelen tegen geweldplegingen in een land.

De theorie van de rechtvaardige oorlog stelt dat **het onder bepaalde omstandigheden moreel is militaire middelen te gebruiken** om gerechtigheid te bewerkstelligen. In de loop van de geschiedenis zijn er zes voorwaarden voor een rechtvaardige oorlog gevormd:

- a. Rechtvaardig doel:** zelfverdediging, verdediging van anderen, bescherming van de mensenrechten (genocide, etnische zuivering), niet om rijkdom of macht te verwerven.
- b. Juiste intentie:** het goede bevorderen en het kwade vermijden met het oog op het herstel van gerechtigheid en vrede en niet om andere doelen te bereiken, zoals economische belangen of dominante geopolitieke posities.
- c. Laatste redmiddel:** wanneer alle vreedzame oplossingen zijn geprobeerd en mislukt.
- d. Waarschijnlijkheid van succes** de kans op succes moet reëel zijn; het is niet toegestaan soldaten op een missie te sturen voor een onbereikbaar doel;
- e. Proportionaliteit:** De kwade gevolgen van een oorlog mogen niet groter zijn dan het kwaad dat door de oorlog bestreden moet worden.
- f. Bevoegd gezag:** militair optreden moet berusten op een legitiem politiek gezag.

Om van een rechtvaardige oorlog te kunnen spreken, moet dus aan alle voorwaarden zijn voldaan. Militaire middelen zijn soms noodzakelijk om levens en de mensenrechten te beschermen. Het probleem met de theorie van de rechtvaardige oorlog is dat het vaak moeilijk is om te bepalen of aan alle voorwaarden is voldaan.

 Denk na over de redenen voor het gebruik van wapens vandaag. Welke vorm van oorlog, als die al rechtvaardig is, kan dat zijn? Wat is volgens jou een gerechtvaardigde reden om vandaag geweld te gebruiken? Welke voorwaarden zijn gerechtvaardigd voor gewapend verzet?

4.3.3. GEWELDLOOS VERZET

Vertegenwoordigers van verschillende godsdiensten en niet-gelovigen beweren dat **vrede alleen kan worden bereikt met geweldloze middelen**. **Pacifisme** is een beweging die weigert wapens en geweld te gebruiken om haar doelen te bereiken. Volgens hen kan geen enkele oorlog gerechtvaardigd worden. In zijn radicale vorm verwerpt het pacifisme ook het gebruik van geweld om je te verdedigen tegen geweld. Geweld is volstrekt onaanvaardbaar. Het staat alleen geweldloze verdediging toe.

Een voorbeeld van geweldloos verzet was de strijd voor de onafhankelijkheid van India onder leiding van **Mahatma Gandhi (1869-1948)**. Hij verdedigde de houding van ahimsa (**niet kwetsen**), wat betekent "het vermijden van schade aan enig levend wezen in gedachte, woord of daad". Miljoenen volgelingen verzetten zich tegen de Britten door geen wetten te volgen die zij als onrechtvaardig beschouwden. Hun geweldloze manier van strijden voor gerechtigheid heeft **over de hele wereld bewegingen voor burgerrechten en vrijheden geïnspireerd**. Gandhi pleitte echter niet voor absoluut pacifisme in de zin dat het gebruik van geweld nooit gerechtvaardigd is. Hij verdedigde het standpunt dat als de familie van een persoon werd bedreigd door gewapende overvallers, het beter was zich met fysiek geweld te verzetten dan een lafaard te zijn.

Afbeelding 4.4
Mahatma Gandhi
(1869-1948)
Bron: [Wikimedia Commons](#)

Wat vind je van het pacifisme? Is het gebruik van geweld altijd verkeerd? Zelfs in geval van zelfverdediging? Hoe moeten mensen strijden tegen onrechtvaardigheid en geweld? Moet een land passief blijven wanneer het (ten onrechte) wordt aangevallen?

4.3.4 OUDE MYTHE VAN ANTIGONE

Het tot stand brengen van vrede en verzoening na een oorlog is een langdurig proces. Elke oorlog kent vele slachtoffers: gesneuvelden, gewonden, ontheemden, nabestaanden en anderen. Het is van groot belang dat alle slachtoffers worden gerespecteerd om de mogelijkheid van duurzame vrede te waarborgen.

In de video werd de oude Griekse mythe van de heldin Antigone aangehaald. Antigone is bekend **om haar moed om de stem van haar geweten te volgen** en haar broer te begraven, ondanks een verbod van de koning. **Respect voor alle doden is een fundamenteel element van een beschaving.** Ieder mens, ongeacht zijn leven, heeft het recht om begraven te worden.

Afbeelding 4.5
Antigone voor de dode
Polyneices door Nikiforos
Lytras, 1865
Bron: Collectie van de
Atheense Galerij via
Wikimedia Commons

Na de dood van koning Oedipus, heerser van Thebe, strijden zijn zonen Polyneices en Eteocles om de troon, waarbij ze elkaar in de strijd doden. Hun oom Creon neemt hierna de macht over. Na een grootse begrafenisdienst voor Eteocles, verbiedt hij dat Polyneices' lichaam ook maar verplaatst wordt. Hij veroordeelt hem dus om onbegraven te blijven en verklaart hem tot een verrader. Antigone, is echter bewogen door liefde voor haar broer en overtuigd van de onrechtvaardigheid van het

bevel en begraaft Polyneices in het geheim. Zij is ervan overtuigd dat ieder mens het verdient begraven te worden. Hierom beval Creon dat ze ter dood gebracht moest worden. Maar nog voordat het bevel kon worden uitgevoerd, pleegde ze zelfmoord. Haar minnaar Haemon, een zoon van Creon, pleegde daarna ook zelfmoord, waarna ook de vrouw van de koning, Eurydice, hem in de dood volgt. Op het einde staat Creon er helemaal alleen voor en is hij gebroken, in het besef dat hij de basisregels van de beschaving heeft geschonden

In de Europese cultuur is Antigone een symbool geworden van respect voor de fundamentele waarden van de beschaving, met name uitgedrukt in haar woorden: "Ik ben geboren om liefde te delen, niet haat."

In de loop van de geschiedenis zijn er vele andere ideeën over oorlog en vrede gevormd. Lees de onderstaande ideeën en kies het idee dat jou het meest aanspreekt of schrijf zelf een zin op.

- o "In vreedestijd begraven zonen hun vaders. In de oorlog begraven vaders hun zonen." (Herodotus, 484-425 BC)
- o "Ik weiger aan te nemen dat de mensheid zo tragisch gebonden is aan de sterreloze middernacht van racisme en oorlog dat het stralende ochtendgloren van vrede en broederschap nooit een realiteit kan worden.... Ik geloof dat ongewapende waarheid en onvoorwaardelijke liefde het laatste woord zal hebben." (Martin Luther King, Jr., 1929-1968)
- o "Oog om oog eindigt alleen maar met dat de hele wereld blind wordt." (Mahatma Gandhi, 1869-1948)
- o "Denk nooit dat oorlog, hoe noodzakelijk of gerechtvaardigd ook, geen misdaad is." (Ernest Hemingway, 1899-1961)

4.4 WERELDWIJDE GERECHTIGHEID EN VREDE

Vrede is niet alleen het leven zonder oorlog, maar staat ook voor een manier van leven die iedereen in de samenleving in staat stelt **een menswaardig bestaan** te leiden en zijn potentieel te ontwikkelen. De onrechtvaardige verdeling van goederen en hulpbronnen, de uitbuitingsmentaliteit en het gebrek aan respect voor de waardigheid van de mens **zijn voortdurende bronnen** van conflicten en spanningen.

Wat zijn volgens jou de belangrijkste stappen die we moeten zetten om te voorkomen dat onze conflicten in oorlogen ontaarden? Hoe kunnen we zorgen voor een meer rechtvaardige verdeling van goederen in de wereld? Wie is verantwoordelijk voor het aanpakken van de onrechtvaardige situaties in de wereld van vandaag?

4.4.1 NAAR EEN MONDIALE ETHIEK

Wij horen vaak dat godsdiensten de voornaamste schuldigen zijn van oorlogen en geweld omdat ze het gebruik van wapens zouden aanmoedigen om hun doelen te bereiken. Bijna alle godsdiensten worden ervan beschuldigd geweld te rechtvaardigen wanneer het erom gaat hun eigen belangen te beschermen. Grondige historische studies tonen echter aan dat **godsdiensten zelf niet de belangrijkste bron van oorlogen waren**, maar dat politici en militaire leiders misbruik maakten van religieuze sentimenten om militaire actie te bevorderen. Vandaag de dag zijn leiders van verschillende religies verenigd in een streven naar **wereldvrede**. Er worden ook pogingen ondernomen om **een mondiale ethiek** tot stand te brengen. Die moet als basis dienen voor het vreedzaam samenleven van verschillende naties, religies en culturen.

De initiatiefnemer van de beweging voor een mondiale ethiek, **Hans Küng**, probeert de fundamentele en verbindende **elementen** van alle religies en niet-religieuze mensen te vinden. Het *Global Ethic Project* probeert geen nieuwe ethische waarden of normen te creëren, maar vestigt de aandacht op waarden die alle mensen, ongeacht godsdienst, levensbeschouwing of nationaliteit, reeds in hun tradities delen.

Een van de gemeenschappelijke elementen in alle religies en culturen is **de gulden regel**:

- Confucius (551-479 v.Chr.), Chinees filosoof: “Wat je zelf niet wilt, doe dat ook de ander niet.”
- Rabbi Hillel (110-10 v.Chr.), Joods religieus leider: “Wat jij verafschuwt, doe dat ook je naaste niet.”
- Jezus Christus: “Behandel anderen zoals je wilt dat ze jou behandelen. Daar gaat het om in de wet en de profeten.” (Mt 7:12)
- Profeet Mohammed: “Niemand van jullie is gelovig, zolang hij niet voor zijn broeder wenst, wat hij voor zichzelf wenst.”
- Immanuel Kant (1724-1804), Duits filosoof: “Handel alleen volgens die stelregel van handelen waarvan je zou willen dat die algemene wet is.”

Afbeelding 4.6
Juergen Faelchle, Samen
sterk
Bron: © Jürgen Fälchle
Adobe Stock

4.4.2 WERELDWIJDE GERECHTIGHEID EN VREDE

In 2015 hebben de VN-leden **17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen** aangenomen als blauwdruk voor een betere en meer duurzame toekomst voor iedereen. Ze pakken de wereldwijde uitdagingen waarmee we worden geconfronteerd aan, waaronder armoede, ongelijkheid, klimaatverandering, milieuvervuiling, vrede en rechtvaardigheid.

Een van de doelstellingen is ook vrede, rechtvaardigheid en sterke instellingen. Duurzame ontwikkeling is alleen mogelijk binnen gemeenschappen die leven op basis van rechtvaardige verhoudingen en wederzijds respect, die de basis vormen van vreedzaam samenleven. Dit vereist ook efficiënte en betrouwbare instellingen op lokaal, nationaal en transnationaal niveau.

Afbeelding 4.7
 Duurzame ontwikkelingsdoelen die in 2015 door de VN zijn aangenomen en in 2030 op mondiaal niveau moeten zijn bereikt
 Bron: © rijksoverheid.nl

Het bevorderen van vrede en gerechtigheid **begint bij ieder individu**. We moeten weten hoe we conflicten vreedzaam kunnen oplossen. Daarnaast moeten we weten dat we als mensen op zoek zijn naar rechtvaardige en duurzame oplossingen. Conflicten ontstaan omdat verschillende partijen hetzelfde willen hebben, zoals economische middelen, geld, macht, erkenning, of sociale status. Wij zien anderen als obstakels voor de verwezenlijking van onze verlangens. **Als we op een geweldloze en constructieve manier met conflicten omgaan, worden we creatiever en menselijker.** Conflicten kunnen ook een gelegenheid zijn om de standpunten van verschillende partijen te verduidelijken en de samenwerking tussen verschillende actoren te verdiepen. De Nederlandse filosoof Bart Brandsma definieert vrede als volgt: "Vrede is een lange rij conflicten waar we goed mee zijn omgegaan". We zullen conflicten nooit helemaal kunnen vermijden, maar we moeten wel weten hoe we er op een vreedzame en beschaafde manier mee om kunnen gaan.

Denk even na over de onderstaande vragen en schrijf korte antwoorden op in het vakje.

- Wat kun ik persoonlijk en samen met mijn vrienden doen om gerechtigheid te versterken en een cultuur van vrede te ontwikkelen?
- Wat zijn momenteel de grootste uitdagingen bij het bevorderen van vrede op lokaal, nationaal en mondiaal niveau?

4.3 EXTRA MATERIAAL: ARTISTIEKE PRESENTATIE VAN OORLOG

In de loop van de geschiedenis zijn er voor de overwinnaars van oorlogen vele triomfbogen en monumenten opgericht, ze werden afgebeeld op prachtige schilderijen, er werden hymnen voor hen geschreven en geweldige muziekwerken gecomponeerd. Kunst wordt vaak gebruikt voor propagandadoeleinden. Kunstenaars hebben echter ook de macht om mensen te herinneren aan de gruwelijkheid van oorlog en geweld.

De twee foto's hieronder komen uit dezelfde periode van de geschiedenis en tonen beide perspectieven - de kant van de militaire leiders en de kant van onschuldige slachtoffers.

Figure 4.8
Baron von Steuben, 1818,
Napoleon keert terug van
Elba
Source: Wikimedia
Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Retour_de_Napoleon_d%27Isle_d%27Elbe_by_Charles_de_Steuben.jpg

Afbeelding 4.9
Francisco de Goya 1814,
De Derde Mei
Bron: Wikimedia
Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:El_Tres_de_Mayo_by_Francisco_de_Goya_from_Prado_in_Google_Earth.jpg

Vergelijk de twee foto's en beantwoord de volgende vragen:

Wat zie je op de foto's?

- a. Wie is de persoon die in het middelpunt staat? Wie zijn de andere personen? Wat is de relatie tussen hen?

- b. Welke rol spelen licht en kleur in beide schilderijen? Wat voor sfeer creëren licht en kleur?

- c. Waar spelen de scènes zich af?

Welk gevoel roept het kijken naar de schilderijen bij jou op? Welke emoties hebben je overweldigd?

Wat is de belangrijkste boodschap van de prenten? Wat is het verschil tussen de prenten?

Schrijf de titels op die je aan de schilderijen zou geven.

4.4 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

1. OP DE SPEELPLAATS VAN DE SCHOOL

Leerlingen zijn aan het voetballen op het schoolplein. Tijdens het spel valt David op de grond en beweert dat Ahmed een overtreding heeft begaan.

David beweert: "Hey, Je hebt me laten struikelen!"

Ahmed steekt zijn handen op en maakt bezwaar: "Nee dat is niet waar. Ik heb je niet eens aangeraakt."

Sarah: "Wel hoor, je deed het expres. "

Ahmed: "Echt niet."

Leraar: "Oké, oké, ik zie dat er een paar van jullie zich een slachtoffer voelen. Ah, dat is eigenlijk wel handig. We moeten vertrekken richting het monument voor alle slachtoffers, ik bedoel alle oorlogsslachtoffers."

David: "Maar, meneer Willems..."

Leraar: "Geen gemaar, je kunt er meer over vertellen in de bus."

De twee verschillende visies verdelen de rest van de spelers. Sommige kinderen scharen zich aan de kant van Ahmed, die protesteert dat er geen sprake was van een overtreding, terwijl anderen aan de kant van David staan, die de overtreding eist. Beide partijen proberen elkaar met geschreeuw te overhalen. De leraar komt in de verhitte discussie tussen en roept de leerlingen op om naar de bushalte te gaan. De leerlingen zijn op weg naar het herdenkingsmonument voor oorlogsslachtoffers. Op weg naar de bushalte ruziën ze nog steeds of er een overtreding was of niet, en over wie er gelijk heeft.

2. OP DE BANKEN - WACHTEND OP DE BUS

Terwijl ze op de bus wachten, zitten de jongeren op bankjes.

De leraar vraagt: "Oké, wat is er gebeurd?"

David: "Ik scoorde bijna een doelpunt, maar Ahmed liet me struikelen!"

Ahmed antwoordt: "Ach man, je weet wel beter. Je liet jezelf op de grond vallen. Er was helemaal geen overtreding!"

Ook hier kiest een deel van de leden van de klas de kant van David, en steunen de anderen Ahmed.

Van achter uit de groep zegt Sarah hardop: "Ik zag Ahmed David opzettelijk een duw geven. Ahmed speelt altijd ruw."

Sarah mompelt met een lage stem: "... zo typisch voor moslims..."

Ahmed: "Wat, wat voor iets racistisch zeg jij nou."

De leraar kalmeert de situatie: "Rustig, rustig aan nu iedereen, niet zo haastig. Hou je hoofd koel en laten we deze kwestie even voor wat het is. Of een beter idee, we kunnen dit geschil gebruiken als inleiding voor het uitstapje van vandaag naar het monument voor oorlogsslachtoffers."

Hij vervolgt met de vraag: "Waarom zijn er spanningen en conflicten tussen mensen?"

Ahmed zegt verontwaardigd: "Omdat sommige mensen oneerlijk zijn, ze bedriegen, en niet tegen een nederlaag kunnen..."

Lindsay probeert de gemoederen te bedaren: "Weten jullie, soms zijn mensen gewoon verschillend en kunnen we niet met elkaar opschieten. Iedereen wil gelijk hebben - net als David en Ahmed bij het voetbal vandaag."

3. GESPREK IN DE BUS

De leerlingen stappen in de bus en de leraar zet het gesprek voort.

De leraar vervolgt: "Laten we eens breder kijken naar wie of wat volgens jou de schuld draagt van de conflicten en oorlogen in de wereld?"

Sarah zegt zelfverzekerd: "Ik denk dat meeste oorlogen de schuld zijn van religies. Godsdiensten hebben oorlogen altijd aangemoedigd. Ze gebruikten wapens om hun macht uit te breiden. Kijk maar naar wat moslimterroristen vandaag de dag doen vanwege hun geloof in Allah."

Ahmed is nog steeds van streek, want hij weet zeker dat hij geen fout heeft begaan tegenover David, en nu veroordelen deze mensen alle moslims voor alle oorlogen in de wereld, dus reageert hij ook emotioneel: "Oh, hebben moslims nu overal schuld aan? Hoe zit het dan met de kruistochten? Toen hebben christenen heel veel mensen vermoord in naam van de christelijke God!"

Ter verdediging van Ahmed zegt Lindsay: "Dat is waar, Ahmed, maar dat is niet wat ik bedoelde."

Gisteren zag ik op het internet een nieuwsbericht dat hindoes moslimhuizen in India in brand hadden gestoken. Een tijdje geleden was er ook sprake van boeddhistisch geweld tegenover de moslimminderheid in Myanmar. Moslims zijn in die landen dus het slachtoffer van geweld."

David, die weer wat gekalmeerd is, deelt zelfzeker zijn gedachten over dit onderwerp: "Uit de geschiedenis blijkt dat religies de oorzaak zijn van de meeste oorlogen tot nu toe. Christenen, moslims, hindoes, boeddhisten - ze zijn allemaal gewelddadig. Daarom zou het beste zijn dat iedereen atheïst wordt!"

Leraar: "Uhm, David..."

David: "Denk je niet dat het dwaas is om over verschillende goden te discussiëren terwijl er geen enkel bewijs is dat ze bestaan?! Kom nou, we leven in de 21e eeuw, en met alle technologische vooruitgang zouden we moeten ophouden te geloven in dingen die niet wetenschappelijk bewezen zijn. Degenen die vandaag de dag in goden en bovennatuurlijke krachten geloven, ja die zijn echt dom!"

De leraar reageert op David: "Vind je niet dat jouw idee respectloos kan zijn tegenover mensen met een andere geloofsovertuiging? Net zoals jij het recht hebt om jouw mening en overtuigingen te hebben, hebben je andere klasgenoten het recht om te geloven volgens hun traditie, wereldbeeld of persoonlijk geloof. Ben je het daar niet mee eens?... Trouwens, ik geloof niet dat geloof in God op zichzelf leidt tot gewelddadige daden. Onze overtuigingen kunnen echter wel gemanipuleerd worden door iemand die geweld probeert te gebruiken om zijn doel te bereiken."

4. BEZOEK AAN HET MONUMENT VOOR OORLOGSSLACHTOFFERS

De leerlingen stappen uit de bus en lopen naar de heuvel waar het monument staat. Op het monument lezen we de inscriptie: "Ik ben geboren om liefde te delen, niet haat." (Antigone). Daaronder: "Opgedragen aan de slachtoffers van alle oorlogen." De leraar verbreekt de stilte: "Nu, dit monument is gemaakt om allen die in oorlog zijn omgekomen en allen die door de oorlog hebben geleden in herinnering te houden. Het is een gedenkplaats en een levende herinnering voor ons dat we nooit meer oorlog moeten voeren. Wie leest de inscriptie hardop voor?"

Lindsay leest: "Ik ben geboren om liefde te delen, niet haat"

De leraar vraagt: "Wie zei deze woorden?"

Ahmed antwoordde eerst: "Antigone."

De leraar antwoordt: "Ah, we hebben het in de klas al over Antigone gehad, nietwaar? Waarom denk je dat deze zin op dit monument staat?"

Lindsay zegt: "Omdat ze, ondanks het verbod van de koning, haar broer begroef die in de oorlog was gesneuveld."

David voegt eraan toe: "In de oorlog vochten haar broers Eteocles en Polynices met elkaar en ze doodden elkaar uiteindelijk. Koning Creon begraaft Eteocles als een held en verklaart Polynices tot een verrader van de staat. De koning vaardigt een bevel uit waarin hij degene die Polynices zou begraven ter dood veroordeelt."

Sarah vervolgt: "Ondanks het verbod begraaft Antigone moedig haar dode broer en de koning veroordeelt haar ter dood. Antigone berooft zichzelf van het leven in de gevangenis. Haar verloofde Haemon, die de zoon van de koning is, doet daarna hetzelfde. En uiteindelijk berooft ook de vrouw van de koning, Eurydice, zichzelf van het leven."

De leraar somt op: "Je ziet hoe het besluit om Antigone ter dood te veroordelen tot meer doden heeft geleid! Geweld veroorzaakt altijd nieuw geweld. Zoals jullie uit eigen ervaringen weten, lost een gewelddadige daad het probleem niet op, maar maakt integendeel de zaak erger."

De leerlingen denken nu na over de woorden van de leraar, sommigen knikken instemmend. David, daarentegen, houdt zich stil.

De leraar gaat verder: "Antigone verzette zich tegen haat en beloofde haar hele leven om zich te verzetten tegen de onrechtvaardige wetten van de koning. Als we vrede willen, moeten we streven naar rechtvaardigheid. Maar we moeten er ook voor waken dat er geen haat jegens anderen in ons gaat groeien, maar dat we onze conflicten snel en vreedzaam oplossen. Laten we niet vergeten: "Ik ben geboren om liefde te delen, niet haat."

De studenten lopen naar de bus.

5. BIJ HET VERLATEN VAN HET MONUMENT:

David komt op Ahmed af en houdt hem tegen.

David: "Het spijt me. Je had gelijk. Er was geen overtreding, ik wilde heel graag een doelpunt maken, en ik kon er niet door."

David biedt Ahmed zijn hand. De klas kijkt aandachtig toe om te zien wat er nu gaat gebeuren.

Ahmed schudt zijn hand en zegt: "Geen zorgen, maat, ik ben blij dat we dit achter ons kunnen laten." Er is stille opluchting bij iedereen in de groep. Iedereen is blij dat Ahmed en David zich verzoend hebben.

4.5 WOORDENLIJST

Conflict een ernstige en blijvende tegenstelling in termen van waarden, overtuigingen, belangen en attitudes tussen individuen of tussen sociale groepen.

Democratie een regeringsvorm waarbij het volk de bevoegdheid heeft zijn regerende wetgevende macht te kiezen.

Duurzame ontwikkeling ontwikkeling die voorziet in huidige behoeften zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen. Om tot duurzame ontwikkeling te komen, is het van cruciaal belang dat drie kernelementen op elkaar worden afgestemd: economische groei, sociale integratie en milieubescherming. Deze elementen zijn onderling met elkaar verbonden en zijn elk van cruciaal belang voor het welzijn van individuen en samenlevingen.

De Gulden Regel een beginsel dat duizenden jaren lang in vele religieuze en ethische tradities van de mensheid is terug te vinden en is blijven voortbestaan. Het vereist: "Hoe jij wilt behandeld worden, behandel anderen ook zo."

Etnische zuivering de systematische, gedwongen verwijdering van etnische, raciale en/of religieuze groepen uit een bepaald gebied door een machtigere etnische groep, vaak met de bedoeling het gebied etnisch homogeen te maken.

Genocide het opzettelijk doden van een grote groep mensen, vooral die van een bepaalde natie of etnische groep.

Mensenrechten fundamentele rechten waarop een persoon inherent recht heeft, gewoon omdat hij of zij een mens is, en die inherent zijn aan alle mensen, ongeacht hun leeftijd, verblijfplaats, taal, godsdienst, etnische afkomst of enige andere status. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) is in 1948 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen.

Mondiale rechtvaardigheid een beginsel dat een rechtvaardige verdeling van voordelen en lasten over de wereld vereist.

Oorlog een hevig gewapend conflict tussen staten, regeringen, samenlevingen of paramilitaire groepen. Het wordt over het algemeen gekenmerkt door extreem geweld, agressie, vernietiging en sterfte, waarbij gebruik wordt gemaakt van reguliere of irreguliere strijdkrachten.

De Verenigde Naties (VN) een intergouvernementele organisatie die tot doel heeft de internationale vrede en veiligheid te handhaven, vriendschappelijke betrekkingen tussen naties te ontwikkelen, internationale samenwerking tot stand te brengen en een centrum te zijn voor het harmoniseren van de bewegingen van naties. Zij is opgericht in 1945 en telt 193 lidstaten.

4.8 REFERENCES

Brandsma, Bart. 2017. *Polarisation: Understanding the Dynamics of Us versus Them*. Schoonrewoerd: BB in Media.

Classical Literature. 2020. Antigone. https://www.ancient-literature.com/greece_sophocles_antigone.html (Geraadpleegd op: 20 juli 2020).

Global Ethic Foundation. 2020. <https://www.global-ethic.org/> (Geraadpleegd op: 13 september 2020).

Higgins, Malcolm. 2017. Napoleon's Return From Exile, Rallying an Army With His Words Alone. juni 21. <https://www.warhistoryonline.com/napoleon/100-days-napoleon-returns-exile-rallying-army-words-alone-m.html> (Geraadpleegd op: 20 september 2020).

Jakson, Arn. 2019. How Goya's "Third of May" Forever Changed the Way We Look at War. May 02. <https://www.artsy.net/series/stories-10-art-historys-iconic-works/artsy-editorial-goyas-third-may-forever-changed-way-war> (Geraadpleegd op: 8 september 2020).

Jenkins, Joe. 2002. *Contemporary Moral Issues*. 4th Ed. Oxford: Heinemann.

Leitenbreg, Milton. 2006. "Death in Wars and Conflicts in the 20th Century". https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20060800_cdsp_occ_leitenberg.pdf (Geraadpleegd op: september 05, 2020).

VN. 2009. International Decade for a Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World, 2001-2010. <https://digitallibrary.un.org/record/642984> (Geraadpleegd op: 8 september 2020).

VN. 2015. Sustainable Development Goals. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> (Geraadpleegd op: 13 september 2020).

VN. 2020. Culture of peace. <https://www.un.org/en/ga/62/plenary/peaceculture/bkg.shtml> (Geraadpleegd op: 8 september 2020).

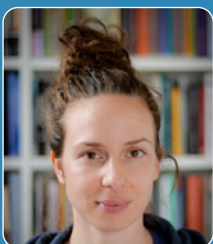
UNESCO. 2017. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444/PDF/247444eng.pdf.multi> (Geraadpleegd op: september 13, 2020).

Wikipedia. <http://en.wikipedia.org> (Geraadpleegd op: 10 september 2020).

Vojko Strahovnik (Slovenj Gradec, 1978) is universitair hoofddocent filosofie aan de Faculteit Letteren van de Universiteit van Ljubljana en senior onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, Slovenië. Zijn onderzoek richt zich op moraaltheorie, praktische ethiek en epistemologie. De impact van zijn werk varieert van nieuwe en belangrijke theoretische inzichten in de aard van normativiteit (de rol van morele principes in de vorming van morele oordelen, het gezag van het normatieve domein en epistemische deugzaamheid) tot overwegingen met betrekking tot praktische dimensies van ons leven (bijv. de rol van schuld en morele schaamte in verzoeningsprocessen, het belang van intellectuele en ethische deugden in dialoog en onderwijs, mondiale rechtvaardigheid, dierenethiek).

Roman Globokar (Novo mesto, 1971) bekleedt de leerstoel van het Departement Moraaltheologie aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Eerder was hij godsdienstleraar op een middelbare school en twaalf jaar lang was hij de directeur van de grootste katholieke school in Slovenië. Hij is lid van de Nationale Commissie voor Medische Ethiek en van de Nationale Raad van Deskundigen voor Algemeen Onderwijs. Ook doceert hij theologische ethiek, bio-ethiek en sociale ethiek. Daarnaast is hij verantwoordelijk voor de internationale uitwisseling aan zijn faculteit. Tenslotte is hij medeauteur van leerboeken voor godsdienstonderwijs op Sloveense katholieke scholen en heeft hij een monografie geschreven over onderwijsuitdagingen in het digitale tijdperk.

Mateja Centa (Ljubljana, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, waar ze zich vooral bezighoudt met filosofie en theorieën over emoties, Gestaltpedagogiek, ervaringsleren en holistisch leren. In 2021 startte ze een tweearig postdoctoraal onderzoeksproject, getiteld *Outlining an Extended Cognitive Theory of Emotions in the Context of a Theology of Emotions: Bodily Sensations, Cognition, and Morality*. Ze werkt ook mee aan internationale projecten op het gebied van ethiek, wetenschappelijke integriteit, onderwijs, en de preventie van radicalisering van jongeren.

Matej Purger (Ljubljana, Slovenia, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Hij is katholiek theoloog met bijzondere belangstelling voor psychologie en toegepaste ethiek. Zijn professionele loopbaan heeft hem geleid van de theoretische studie van ethiek naar het werk in inhoudelijke beoordeling en kennisoverdracht aan jonge ondernemers in een business accelerator. Wanneer hij kennis maakt met een theoretische benadering, kijkt hij altijd naar manieren om die te implementeren; wanneer hij praktijken observeert, bestudeert hij de theorieën erachter.

EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

9 789464 449105 >